

תנובות שדה

קובץ 10 חודשי
בהוצאת: המכון למצוות התלויות בארץ
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

כתובת המערכת:
המכון למצוות התלויות בארץ
ת.ד. 176 אלעד 4081003
טלפון: 03-9030580
פקס: 03-9030891
macon1@bezeqint.net

דמי מנוי לשנה: 60 ₪

ניתן לשלוח מאמרים תורניים,
מחקריים, בתחומי עיסוקו של המכון,
או תגובות על הנכתב בגליונות השונים,
לכתובת המערכת, או לפקס, או לדואר
האלקטרוני

תוכן העניינים

5	דבר העורך
עשרה בטבת - בעצם היום הזה
7	מידע הלכתי שמן, נרות חנוכה, סופגניות ומצוות הארץ
הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א
רב במ.א גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ
11	מדור גנוזות וכת"י מתורת ארץ ישראל: ספר עיר חדשה, מסכת
דמאי פרקים א - ד
מאת רבי רבינו יהודה הכהן זלה"ה מחכמי פאס שבמרוקו
עם ביאורים והערות שנכתבו ע"י הרב נתנאל אביטל שליט"א
16	מדור גנוזות וכת"י מתורת ארץ ישראל: ספר המשפטים - סימן קפב
פס"ד מביה"ד במראקש בראשות הראב"ד הגאון רבי מכלוף אבוחצירא
זלה"ה
פיענוח כתב יד, עריכה, מקורות, תוספת הערות/ הארות ומראי מקומות
מאת הרב יחיאל רווח שליט"א
21	האם אפשר לתת כשרות "מהדרין" לבתי עסק כאשר הבישול
איננו ע"פ דעת מרן השו"ע זצ"ל
מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון
28	בדין עיסה שעירבו בה מעט מים
הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א
רב במ.א גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ
35	דין מעשר באילנות אי דאורייתא או דרבנן - חלק ב
הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א
מרבני המכון
39	בדין הפרשת חלה משעת נתינת מים - חלק א
הרה"ג רבי משה לנדאו שליט"א
מרבני המכון
45	מדור סקירת ספרים
ספר תבואת השדה השלם - דיני הפרשת חלה, מאת הרה"ג רבי
שניאור ז. רווח שליט"א
עורך הגיליון

נר זכרון

גליון זה יוצא לאור לעילוי נשמת

הרבנית חיה שרה מרים קארפ ז"ל
בת ר' שמואל אלהנן ז"ל
שנלב"ע ביום יט מרחשון תשע"ז

שמסרה נפשה שנים רבות לחינוך בנות ישראל בגולה, והעמידה את ביתה על אדני התורה והקדושה, וזכתה לגדל דורות של צאצאים תלמידי חכמים מופלגים העוסקים בתורה תדיר מתוך קדושה ומסירות.

תהא נשמתה צרורה בצרור החיים

ומכאן אנו שולחים תנחומים אל בנה שיבדל"א

ידידינו רם המעלה הגאון הגדול המופלג בתוי"ש

רבי משה מרדכי קארפ שליט"א

דומ"ץ קרית ספר ומח"ס רבים ועצומים

מן השמים תנחמו ולא תוסיפו לדאבה עוד עד עולם, אמן!

עשרה בטבת – בעצם היום הזה

ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר: בן אדם כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלם בעצם היום הזה (יחזקאל פרק כד – א,ב).

כ' באבודרהם סדר תפלת התעניות, "ארבעת הצומות הם נדחין לפעמים כשחלו בשבת חוץ מעשרה בטבת שאינו חל לעולם בשבת אבל הוא חל לפעמים ביום ששי ומתענין בו ביום ואפילו היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר מפני שנאמר בו (יחז' כד ב) בעצם היום הזה כמו ביום הכפורים ושאר הצומות אינן חלין לעולם ביום ששי". ובב"י ס' תקנ כ', "ולא ידעתי מנין לו זה".

ויתכן לומר סברה לחלק בין תענית י' בטבת לשאר תעניות, ששאר תעניות חלים כנגד ימים שבהם קרה חורבן בפועל, כמו ביז' בתמוז שהובקעה העיר וט' באב שנחרב בהמ"ק וצום גדליה שנהרג גדליה ומותו הביא לחורבן הסופי של הישוב בא"י. ונמצא, שעיקר האבלו והצום הינם על התוצאה של ההתרחשות ולא דוקא על עצם ההתרחשות, כלומר עיקר האבל על מה שבימ"ק חרב ועל מה שחומות העיר בקועות ועל כך שגדליה בן אחיקם מת על כל ההשלכות של זה, ולכן שייך לדחות את האבלות והצום.

אבל בעשרה בטבת עוד לא קרה שום דבר בפועל, אלא הוחל המצור על העיר, אבל בתוך העיר עדיין החיים בשלב זה התנהלו כסדרם. ולכן עיקר האבלות בי' בטבת משום שביום זה סמך מלך בבל על ירושלים ונמצא שביום זה נגזרה הגזירה, וכמו שכתוב בהמשך דברי הנביא שם, שהקב"ה אומר "אני ה' דברתי באה ועשיתי לא אפרע ולא אחוס ולא אתחם כדרכיך וכעלילותיך שפטוד נאם אדני יקוק" (שם פס' יד). ונמצא שהמשמעות של המצור היתה שנגזרה הגזירה באופן סופי רח"ל. ונמצא שהאבלות היא על אותו היום בו נגזרה הגזירה, כלומר על הבכח ולא על הבפועל, ולעניין זה לכאורה יש לציין דוקא את אותו היום שיש לו משמעות לכך שנגזרה הגזירה ביום זה ויש מקום לומר שלא שייך דחיה בעניין זה.

וראה שם מיד אחר הנבואה שבעצם היום הזה סמך מלך בבל על ירושלים, "ומשל אל בית המרי משל ואמרת אליהם כה אמר אדני אלקים שפת הסיר שפת וגם יצק בו מים: אסף נתחיה אליה כל נתח טוב ירך וכתף מבחר עצמים מלא: מבחר הצאן לקוח וגם דור העצמים תחתייה רתח רתחיה גם בשלו עצמיה בתוכה: ועי' שם במצודת דוד שכל זה הוא תיאור ההכנה של הסיר והבשר וכל המרכיבים לבישול שהוא משל למצור שהוא הכנה אל הכיבוש. נמצא אפוא כנ"ל שתענית י' בטבת היא על ההכנה לכיבוש שהיתה כששמו מצור והוא מצד הבכח בדומה להכנת המרכיבים לתבשיל, ולא על הכיבוש בפועל על כל השלכותיו, ולכן כאמור לכאורה אין מקום לדחות את היום שמשמל את ההכנה שהוא היום שהוחל בו המצור.

ועי' שם עוד במפרשים שמשל הסיר בא כנגד מה שעם ישראל המשילו את ירושלים לסיר, ועי' במלבי"ם שהאריך שהם המשילו את חומות העיר לסיר שמגן על התבשיל שלא ישרף, ששמכו על החומות, ולכן הקב"ה ממשיל את החלת המצור לשפיתת הסיר ובאופן שהאש באה מהצדדים ומלמטה ובתוכה עד שהכל נשרף וכפי שמופיע שם באורך בתיאור הנבואה עי"ש.

ויש בכך מסר גם נכון להיום, הנה מסביב ליושבי ארץ הקודש יהום הסער, אויבי ישראל מתעצמים באמצעי לחימה, ומערכת הביטחון לא יושבת בחיבוק ידים אלא מייצרת אמצעי הגנה כמו טילי יירוט מסוגים שונים וכו'. חשוב מאד שלא נסמוך על ה- "חומות מגן" למיניהם ולא נהיה כעם ישראל בעת החורבן שהמשילו את חומות ירושלים לסיר המגן על התבשיל. חשוב שלצד ההשתדלות הנצרכת נתבונן בחסדי ה' כי לא תמנו שעל עצם ההצלחה לייצר אמצעי הגנה שבעבר הקרוב היו בגדר מדע בדיוני. כמו כן להתבונן על כך שהקב"ה מסכסך בין אויבי ישראל כמ"ש (ישעיהו יט ב) "וסכסכתי מצרים במצרים ונלחמו איש באחיו ואיש ברעהו עיר בעיר ממלכה בממלכה", והם עסוקים במלחמות שלא נגמרות בינם לבין עצמם.

באותה מידה חשוב גם שלא להסתמך על התפלת מי ים שהשתרשה במחוזותינו, ואשר לפיה הכינרת יכולה להתייבש כי יש מים בלי סוף. אלא לשמוח על חסדי ה' שעל ידי התפלת מי ים אין סכנת מחסור במים ויש לזה השלכה גם על המצב הבטחוני שביסודו קיים גם בשל הלחץ ממחסור במים שיש באזור. וכן על זה הדרך בכל דבר ועניין חשוב לשמוח בחסדי ה' אבל לא להגיע למצב שסומכים על ה'סיר'. ויה"ר שבזכות זה נזכה ונחיה ונראה בגאולה השלמה ויתקיים בנו דברי הנביא זכריה, "כה אָמַר ה' צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה לְשָׂשׂוֹן וְלְשִׂמְחָה וְלִמְעֻדִים טוֹבִים".

* * *

יומא טבא לרבנן ובפרט לשוחרי תורת זרעים, עם צאתו לאור עולם בס"ד בימים אלו של הספר החשוב 'תבואת השדה השלם' מאת ראש המכון הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א, העוסק בענייני הפרשת חלה, הלכות פסוקות עם מראי מקומות הערות והרחבות, ראה עוד במדור סקירת ספרים בגיליון זה. הבה נאחל להרב המחבר שליט"א ולכל בית ישראל את דברי התפילה מאת הרהמ"ח המופיעים בתחילת הספר, "בשפע תן ברכתך, לעם הנבחר מאומותידך, המקיים את מצוותיך, אנא ברוב חסדך, הרם ימינך, הסר חרון אפך, שלח להם את משיחך, השיבם אל נוה קדשך, בהר נחלתך".

**בברכה
העורך**

שמן, נרות חנוכה, סופגניות ומצוות הארץ

- ❖ הדלקת נר חנוכה משמן שביעית
- ❖ הדלקת נר חנוכה משמן תרומה טמאה
- ❖ הדלקת נר חנוכה משמן טבל
- ❖ הדלקת נר חנוכה משמן ערלה
- ❖ טיגון סופגניות בשמן שביעית
- ❖ הפרשת חלה מעיסת הסופגניות
- ❖ הפרשת חלה מעיסה שנילושה בשמן שביעית
- ❖ שריפת החלה מעיסת הסופגניות שנילושה בשמן שביעית

א. הדלקת נר חנוכה משמן שביעית:

נר חנוכה יש האוסרים להדליקו משמן של שביעית כיון שאסור להשתמש לאורה, וכן פסקו הפאת השלחן (ה, ט) תורת הארץ (ח, מז) שו"ת אמרי יושר (ח"א סי' ק) שערי דיעה (ח"ב ט) ספר השמיטה ועוד, שאסור להדליק נ"ח משמן שביעית כיון שאסור להשתמש לאורה.

ויש חולקים ומתירים כיון שזה דבר מצוה, וזה דרך הדלקה, וכן פסקו בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב ס"ד) ובשו"ת ציץ הקדש (י"ד ג), אור לציון (פ"ב ס"ז). מנחת שלמה (ח"א סי' מב) וכן הראה פנים להתיר בשו"ת שבט הלוי (או"ח סי' קפ"ד – אע"ג שלהלכה חשש למחמירים אפי' שאין טעמם ברור לנו). וכ"פ מו"ר הגרש"מ עמאר שליט"א שדן בזה בארוכה בשו"ת כרם שלמה (שביעית סי' ד-ה) והעלה שהעיקר להלכה להתיר לכתחילה הדלקת נ"ח משמן שביעית, כיון שזה דבר מצוה, וזה דרך הדלקה, ובפרט כיום שכולם נוהגים להדליק שמש ונהנים מכללא, ומה גם שיש לו הנאה ושמחה מעצם ריבוי האור, ולכן הסיק שכך הוא הדין להלכה.

גם לדעת המתירים אם כבו נרות החנוכה אע"ג שאין זקוק להן, מכל מקום כדי שלא יבוא הפסד לפירות שביעית, על כן ישוב וידליק, ואם ביום השמיני נותר מן השמן, ידליק בו נר של בית הכנסת, אך לא יעשה מדורה לשורפו, שאסור להפסיד פירות שביעית.

ב. הדלקת נר חנוכה משמן תרומה טמאה:

כהן שברשותו שמן שריפה [=שמן תרומה טמאה, כגון שקיבלה מישראל לאחר שהפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר משמנו, וכפי שנוהגים גם בזה"ל] ובזה האופן מקיים גם בימינו מצות נתינה לכהן בפועל], מותר לו להדליק לכתחילה בזה נרות

חנוכה [ואין לחוש מהא דהוא לא נהנה דהרי אסור להשתמש לאורה, שהרי אין חיוב על הכהן להנות, ועוד שנהנה מזה שיוצא י"ח, ואף שמצות לאו ליהנות ניתנו, הכא במצוה דרבנן רבים הסוברים דשרי. וראה עוד בשדי חמד (ח"ט, חנוכה כלל ג) וראה עוד בתנובות שדה גליון מס' 15].

ישראל אם יש ברשותו שמן חולין, לא ישתמש בשמן שריפה. אולם אם אין ברשותו שמן אחר, פוסק הרמב"ם (תרומות פ"א הי"ח) "מי שאין לו שמן אחר להדליק נר חנוכה מדליק בשמן שריפה שלא ברשות כהן" וזה כמבואר בירושלמי בסוף פרק בתרא דתרומות. וע"ע בתנובות שדה שם.

ג. הדלקת נר חנוכה משמן טבל:

לענין הדלקת נרות בימות החול או לכבוד שבת, פסק מרן השו"ע: אין מדליקין בשמן טבל (יו"ד סי' שלא סעי' קט"ז), ומבואר בש"ך שם שדין זה הן בטבל טמא והן בטבל טהור, והן בהדלקה בימות החול והן בשל שבת. וכל זה נאסר מחמת הנאה של כילוי. ומאידך לגבי נרות חנוכה כתב המל"מ (תרומות פ"ב הי"ד) שלפ"ז בחנוכה שאסור להשתמש לאורה יהיה מותר. ובשו"ת אג"מ (או"ח סי' קצא) כתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שאסור להדליק נר חנוכה בשמן של טבל. וראה עוד בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' מז) שהעלה להקל בשעת הדחק. ובשו"ת אבני ישפה (או"ח סו"ס קכח) השווה דין זה לדין תרומה טמאה (המבואר בסעיף הקודם) ולכן אם אין ברשותו שמן אחר יהיה מותר להדליק בשמן שהוא טבל. אלא שיש להבין היאך איירי שזה שעת הדחק, שיפריש תרו"מ ויהיה לו שמן מתוקו, וכתב שם באבני ישפה, דאיירי שיש לו מעט שמן ואם יפריש יחסר לו להדלקה. ויש עוד לדון מצד דין דמשתרשי באיסורי הנאה [ראה להלן לענין שמן ערלה], ועוד יש לדון מדין גזל השבט הכהנים או הלויים, אלא דיש לומר דניחא להם דליעבד מצוה בממונייהו, ובפרט שזה רק מניעת ריוח, ודוק. וראה עוד בחזו"ע בהל' חנוכה בעמ' פו שסתם לאיסור שאין להדליק משמן טבל, ומכל מקום נראה שאם אין לו כל שמן אחר, ואין לו אפשרות להפריש [כנ"ל] יש על מי לסמוך להדליק משמן טבל.

ד. הדלקת נר חנוכה משמן ערלה:

נרות חנוכה, יש מי שכתב להתיר להדליקם גם משמן שנעשה מזיתי ערלה, שהרי אין בזה איסור הנאה כיון שאסור ליהנות מהם, והנאה של המצוה אינה נחשבת משום שמצוות לאו ליהנות ניתנו, אולם העיקר להלכה שאסור להדליק נר חנוכה משמן זית שהוא ערלה, שסוף סוף הוא נהנה במה שחסך מלקנות שמן אחר. [ראה מש"כ בספר שערי אפרים (שאלה לח), למסקנא אסר מחמת שנר חנוכה צריך שיעור הדלקה, וממילא כיון שהוא בשריפה אמרינן כתותי מיכתת שיעוריה, ונמצא שאין בו שיעור הדלקה ויהיה אסור. ורבים חלקו על טעמו זה של "כתותי מיכתת" והביאם מרן הראש"ל זצ"ל בספרו חזו"ע על חנוכה עמ' פג, יעו"ש. והבאתי עוד מדברי האחרונים בספר עץ השדה (פ"י סעי' ט). אלא שלמעשה הגם שטעם זה נדחה, מכל מקום להלכה יש לאסור שימוש בשמן זה, מחמת דקא משתרשי ליה באיסור הנאה – כלומר הוא נהנה מהחיסכון שחוסך שמן אחר].

לפי המבואר לעיל יוצא שאם אין בנמצא כל שמן או נרות, ואין אפשרות לרוכשם, ולפינו שתי אפשרויות או להדליק משמן זית של ערלה, או שלא ידליק כלל, לכאורה, כיון שאיננו מרויח מאומה, אין בזה איסור, אלא שברור שאת נר השמש פשוט שלא

ידליק משמן זה, וגם צריך להיזהר שלא יהנה מהאור בהגיע זמן ההיתר של ההנאה כגון לאחר חצי שעה, ולכאורה לא יברך על זה, כיון שסו"ס לדעת האומרים שכתותי מכתת שיעוריה, אסור בהדלקה, והגם שדבריו נדחו לברכה חיישינו, וראה עוד בעץ השדה (שם) מש"כ בד"ז.

ה. טיגון סופגניות בשמן שביעית

מותר לטגן סופגניות או לביבות בשמן של שביעית, וכמו"כ מותר למרוח שמן שביעית על מחבת או על תבנית קודם הטיגון או האפיה, אם מטרת המשיחה אינה רק שלא ידבק אלא גם כדי שיתן טעם, ובפרט שאין השמן הולך לאיבוד אלא נספג במאכל. אך אם אינו נותן טעם במאכל, וכל מטרת נתינת השמן אינה אלא כדי שלא ידבק המאכל, אסור, מפני שמפסיד את השמן [הגם שבטיגון בשמן מתעוררות מספר שאלות: א. שימוש בפירות שביעית ללא תועלת בהם אלא כדי לתקן מאכל אחר, ואין זה השימוש המותר בפירות שביעית, וכן מצינו בירושלמי תרומות ריש פי"א שנחלקו אם מותר לתת יין לתוך המורייס, ודעת האוסרים היא שאינו אלא להעביר הזוהמא, ואף שהיין נאכל עם המורייס אסור. ב. הרי הוא מפסיד פירות שביעית מאחר שחלק מן השמן מתכלה בבישול. ג. אפשר שהנאה כזו אסורה מפני שאין הנאתו וביעורו שווים, שהשמן מתכלה, וההנאה באה אח"כ. על שאלות אלו יש לומר שמאחר שהשמן מטעים ונאכל עם התבשיל הרי הוא נהנה מהשמן עצמו, ואינו נקרא מפסידו, וכן מוגדר כהנאתו וביעורו שווים, שהרי בכל בישול נפסדים ומתאדים מקצת מהמרכיבים, ואעפ"כ מותר. אך אה"נ אם כל המטרה רק שלא ידבק המאכל, ואין הנאה מהטעם שמוסיף השמן, ודאי שאסור מהטעמים שנזכרו. וראה עוד בשביתת השדה בפרק יא סעי' ה מש"כ בזה].

ו. הפרשת חלה מעיסת הסופגניות

עיסת הסופגניות או הליבות, הגם שבחלקם הם עיסות רכות יותר, מכל מקום אינן נחשבות כעיסה דלילה, אלא כעיסה שבלילתה עבה כשל "לחם", אולם כיון שסופם טיגון ולא אפיה, נחלקו הראשונים אם הם חייבים בהפרשת חלה, והכרעת מרן השולחן ערוך (יו"ד שכ"ט ס"ג) שעיסה זו פטורה מהפרשת חלה, אולם יש שכתבו להחמיר ולהפריש ללא ברכה לחוש לדעות המחייבות, וכך נהגו ברוב המקומות והוא המנהג הנפוץ וראוי לנהוג כך.

ראה מה שהארכתי בזה בשו"ת חלקת השדה חלק א, וביתר אריכות בספר תבואת השדה השלם (הנד"מ בפרק ה סעי' ג). ובתוך הדברים גם ציינתי שם שזה המשנה האחרונה כפי שתפסה מרן הראש"ל רבינו הגרע"י זצוק"ל, כאשר בזמן כתיבת התשובה הנז' (בשנת תשנ"ז) נכנסתי אל הקודש פנימה ושאלתיו הלכה למעשה היאך לנהוג בזה והורה לי בזה שראוי להפריש בלא ברכה לצאת ידי החולקים. אלא ששוב לאחר כמה שנים נדפס ספר הליכות עולם למרן הגרע"י זצוק"ל ובהארותיו על הרב בא"ח הנז' (פר' שמיני הלכות חלה עמ' רכד) כתב שלמעשה אין צריך להפריש חלה כלל ואפילו לחומרא, וכדעת מרן השו"ע, כיון שהכרעתו היא הכרעה גמורה, ועוד שחלה בזה"ז דרבנן ואזלינן לקולא. וכ"ז דלא כמ"ש לי בעל פה, ולמעשה משנה אחרונה עיקר. אלא שכמדומני מנהג העולם להחמיר בזה וכדעת הש"ך ושאר אחרונים הנז'. והנה שוב מצאתי בחזו"ע (הל' יום טוב עמ' סח הערה קלג) שאחר שהביא את דברי הבן איש חי, הוסיף: "וטוב לחוש לזה". והנה ספר זה נכתב בשנת תשס"ג, והוא משנה אחרונה [כשספר הליכו"ע ח"ה נדפס בשנת תשס"ב], ואם כן

חזרנו להוראתו בעל פה שטוב לחוש ולהפריש בלא ברכה לצאת י"ח החולקים. [נעוד כתבתי שם לדון בדין ברכת הנהנין ששם מרן השו"ע כתב שירא שמים יצא ידי חובת שניהם, יעו"ש].

וכמובן כל האמור לעיל רק בסופגניות המטוגנות בשמן עמוק, אולם בימינו מצויים סופגניות אפויות בתנור, ואלו ודאי דינם ככל דברי מאפה.

ז. הפרשת חלה מעיסה שנילושה בשמן שביעית:

עיסה שנילושה מקמח של שביעית, או אם לש או הוסיף לעיסה שמן של שביעית, ויש בעיסה שיעור חלה, הרי זו חייבת בחלה. [כן סתם הרמב"ם להלכה, וביארתי דין זה ומקורותיו בספר שביתת השדה (פרק יא סעי' כ), ובספר תבואת השדה השלם (פי"א סעי' טו) והוכחנו שם שיש חובה מעיקר הדין להפריש חלה גם בעיסה הקדושה בקדו"ש, וציינו שם למשנה בשביעית (סוף פ"ט), ולגמ' בבכורות (יב ע"ב).] וכ"פ הרמב"ם בהל' בכורים (פ"ו ה"ד). ויש מהאחרונים שכתבו לדקדק מדברי הגמרא בבכורות שם שבחלה טמאה העומדת לשריפה, יהיה פטור מחלה [ראה שו"ת פרי יצחק (ח"א סי' לז), שו"ת מנח"ש (ח"א סי' לט) עי"ש]. וראה עוד בחידושי מהרי"ח (על המשנה שם) מה שהוכיח מגמ' מפורשת במנחות (דף פד ע"א) שריבתה מהפסוק הנ"ל שמביאים עומר מקציר שביעית אע"פ שהקומץ שלה עומד ודאי לשריפה. ולפי זה עולה שגם עיסת שביעית טמאה חייבת בחלה מדאורייתא, וכאמור כן סתם הרמב"ם להלכה].

ח. שריפת החלה מעיסת הסופגניות שנילושה בשמן שביעית:

כאשר מפריש חלה מעיסה שיש בה קדושת שביעית מחמת תערובת הרכיבים שבה כגון שמן של שביעית, צריך לנהוג בחלה כפי שנוהגים בה בשאר שנים, ולכן כיון שבמגע של הלש את העיסה עם השמן זית, הוא מטמא את העיסה, חובה לשרוף את החלה, ואין בשריפתה איסור של הפסד פירות שביעית. ואת הכמות שנוטל לשם חלה, יקח כשיעור הנצרך, מבלי להרבות, כדי שלא יפסיד פירות שביעית שלא לצורך. ומכל מקום נכון יותר שלא יוסיף לעיסה חומרי גלם נוספים שיש בהם קדושת שביעית כגון שמן זית, עד לאחר נטילת החלה, כדי שלא יבואו לידי הפסד. ובדיעבד שכבר עירבם, חייב ליטול את החלה וינהג כבשאר השנים, וכאמור. דין זה ומקורותיו ביארתי בשביתת השדה ובתבואת השדה (הנ"ל).

בברכה

שניאור ז. רווח

ראש המכון

ספר "עיר חדשה"

מסכת דמאי פרק א - ד

מאת הגאון רבינו יהודה הכהן זלה"ה מחכמי פאס שבמרוקו
הביאורים וההערות הם תוספת דברים שנכתבו ע"י הרב נתנאל
אביטל שליט"א

פרק א משנה ג: תי"ט ד"ה חלת ע"ה. לשון הר"ב וכו' הלכך נראה וכו'.
ואיכא למידק דכיון דלכ"ע איירינן במתני' דתקנה גבל חבר בטהרה דאי לא תימא
הכי הויה חלה טמאה, א"כ מאי פריך לר' יוחנן מההיא דריש פרק ה' דלוקח מן
הנחתום, הא אפילו לסברת ר' אושעיא צריך לאוקומי התם בגבל חבר א"כ לר' יוחנן
נמי נימא הכי, ונראה דאדרבה מר' אושעיא נשמע לר' יוחנן דכיון דעכ"פ מתני' בגבל
חבר מתוקמה דאי לא תימא הכי הויה טמאה ואעפ"כ קאמר ר' אושעיא דמתני'
אימת קדשים עליו הא לאו הכי לא, דאע"ג שאנו רואים שהוא טורח להביא גבל חבר
שיגבל בטהרה אעפ"כ לא אמרינן ודאי תיקן, א"כ מניה נשמע לר' יוחנן דאע"ג דלא
מתוקמא מתני' אלא בגבל חבר לא אמרינן ודאי תיקן, ואף על פי כן פטורה מדמאי
מטעם שאמר ר' יוחנן לא גזרו על דברים הללו, ולהכי פריך מההיא דלוקח, ומשני לר'
יוחנן אמרינן ודאי תיקן ופליגי בהא גם כן אדרבי אושעיא והיינו טעמא דלא גזרו עליה
דבכהאי גוונא שהוא טורח לתקן בטהרה אמרינן ודאי תיקן, ולהאי תירוצא אין צורך
למה שכתב התי"ט לקמן בד"ה ושייר מנחות טעמא דמלתא דלא גזרו על החלה וכו',
שהרי הש"ס ירושלמי גופיה יהיב טעמא דמלתא ודו"ק.

משנה ד תי"ט ד"ה ומברכין וכו' ואי הכי דברי הר"ב סתרי אהדדי וכו'. כבר
כתבתי עליו בפרק ו' דברכות וע"ש ודו"ק.

פרק ב משנה ג' תי"ט ד"ה להיות חבר. כתב הר"ב ואפילו תלמיד חכם וכו'
ולכאורה וכו' אלא שאי אפשר וכו' ועינינו הרואות דדברי הר"ב מעורבים
וכו'. וכמדומה שהוא התי"ט לא הטריח עצמו לפרש דברי הר"ב ע"פ שיטת הש"ס
דבכורות ולעמוד על עיקרון של דברים בפ"ה הברייתא, דלפי מה שנראה לכאורה
מפשטן של דברים בפ"ה דברי אבא שאול והוא מה שהבין התי"ט, א"כ סיפא דדברי
הר"ב לא אתיא כאבא שאול כמ"ש, שהרי הר"ב כתב וז"ל: אלא א"כ היה המקבל
ת"ח שאין צריך [בפני ג'], ולפי דבריו היה לו לכתוב אלא א"כ היה ת"ח שאין צריך
[קבלה], ואיד קורוהו מקבל כיון שהוא מפרש אליבא דאבא שאול דס"ל דת"ח אינו

צריך קבלה. עוד יש לדייק דיוק דק בדברי הר"ב שכתב אלא א"כ וכו' שאין צריך בפני שלשה, דבתחילה כתב ואין קבלת דברי חברות בפחות משלשה חברים והדר כתב בלשון קצר ומשונה שאין צריך בפני ג' והשמיט תיבת חברים, ודבר פשוט דלא לחנם שינה לשונו. ולכן נ"ל שהמחלוקת שנחלקו ת"ק ואבא שאול היא לאחר החורבן כלומר ואף דברי אבא שאול אינם אלא לאחר החורבן, דאם קודם שחרב הבית כמ"ש התי"ט, מאי אתא לאשמועינן, פשיטא דת"ח נאמן קודם שחרב הבית, דע"ה גופיה טעמא דאינו נאמן הוא מפני שאינו בקי לא מפני שאינו נאמן והוא משקר, וכמ"ש התי"ט גופיה לקמן, וא"כ אתאן לדין ת"ח שהוא בקי דבר פשוט וברור שהוא נאמן, אלא לאחר שחרב הבית נהגו כהנים סלסול בעצמן ולכן מוכרחים אנו לומר שדברי אבא שאול גופיה אינם אלא אחר החורבן, וכמאן, אי כרבי יהודה שהקפיד על בנו של ר' חנינא ליתא שרבי יהודה גופיה משמע מפשט הברייתא דלאחר שהודיעו ר' יוסי הטעם וא"ל משחרב בית המקדש נהגו כהנים סלסול בעצמן [סת"ר] דעתו, ולכן נ"ל דסברת אבא שאול היא דאפילו לאחר החורבן שנהגו כהנים וכו' אפי' לגבי ת"ח אין הדבר שקול אלא חלוקים הם ת"ח מע"ה, דאילו לסברת ת"ק דין ת"ח שוה לדין ע"ה שאף ת"ח צריך לקבל בפני ג' חברים כדין ע"ה, וכן מפורש להדיא בברייתא ולא חלק כ"א בין זקן לת"ח, אמנם אבא שאול ס"ל אף ת"ח אינו צריך לקבל בפני ג' חברים, ר"ל כשם שחילק ת"ק בין זקן לת"ח כך יש לחלק בין דין ת"ח לדין ע"ה, שת"ח אינו צריך לקבל בפני ג' חברים כלומר דאילו ע"ה צריך לקבל בפני ג' אבל ת"ח בקבלתו אינו צריך ג', אמנם צריך הוא לקבל. נמצינו למדין דלענין קבלה כ"ע לא פליגי דאף ת"ח צריך לקבל, לא נחלקו אלא להשוותם, והר"ב ז"ל פירש למשנתנו אליבא דאבא שאול וכתב בתחלה אפי' ת"ח אינו נאמן לענין טהרות עד שיקבל עליו דברי חברות אלא א"כ היה זקן ויושב בישיבה, וטעמא דזקן מפורש התם בברייתא שכבר קבל עליו משעה שישב, והמקבל עליו דברי חברות צריך להרגיל עצמו שלשים יום, כלומר המקבל קבלה כדינה כדמפרש ואזיל שאין קבלת דברי חברות בפחות מג' חברים, ור"ל דת"ח שאין צריך ג' חברים לקבלתו אינו צריך להרגיל ג"כ דלא הצריכו הרגיל אלא למי שהוא צריך קבלה מן הדין, אבל ת"ח שאינו צריך אלא משום סלסול שנהגו כהנים בעצמן לא, וז"ש הר"ב אלא א"כ היה המקבל ת"ח שאין צריך בפני ג', ר"ל דאף ת"ח צריך כמ"ש בתחלת המשנה אלא שדינו חלוק שאין צריך ג', דלא הצריכו כן אלא לע"ה ולכן השמיט תי' חברים כמ"ש לעיל לומר דנחית למנינא בפני ג' הוא דלא צריך אבל קבלה מיהא צריך, אסיקנא מהכא שהר"ב מפרש למשנתנו אליבא דחד תנא והיינו כאבא שאול ודלא כמ"ש התי"ט, גם מ"ש התי"ט שהר"ב הצריך הרגל שלשים לת"ח ליתא ודו"ק¹.

שם ואינו לוקח ממנו לה. לשון הר"ב אבל אינו נאמן לומר הוכשרו אבל לא נטמאו. ואין להקשות דנהמניה במגו דאי בעי אמר לא הוכשרו נאמן, ליתא, דהא דלא מהימנן ליה על הטומאה מפני שאינו בקי ולא משום שהוא משקר².

[כל המשפיעין. עיי' דברי רבינו לקמן פ"ו מי"ב].

¹ גם הרמ"ז כתב דלר"ב ת"ח בעי קבלה ולא סגי בהרגל כמו שהבין בדבריו התי"ט.

² עי' בתפא"י בשם אביו דלא נאמן במגו מחמת דהא דמקלינין בספק הוכשרו הוא משום ס"ס ולא משום נאמנותו, אבל כשאומר הוכשרו איכא חדא ספיקא.

מ"ד תי"ט ד"ה הסיטונות וכו'. ולשון הר"ב שכתב וכו' איני יכול לישבו דהא ומוכרי תבואה תנו. ול"נ דברי הר"ב פשוטים הם, דמ"ש הר"ב ומוכרים וכו' הוא מפרש מאמר התנא ומוכרי תבואה, וה"ק הסיטונות ר"ל הם הלוקחים כמ"ש רשב"ם שע"ש שהוא קונה חטים הרבה קורא אותו סיטון, והמוכרים ומה הם לוקחים ומוכרים התבואה דתבואה דקתני תנא במתניתין אתרוויהו קאי ודו"ק³.

פרק ג' משנה א מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניה דמאי. כתב הר"ב אבל אם לנו שם בלילה חייבים לתקן. כלומר שאין אנו רוצים להוציא מידינו דבר שאינו מתוקן, אלא חייבים לתקן, דדוקא כשהם עוברים שאין פנאי לתקן, ועוד שמא לא ימצא להם כדי סיפוקם שעליהם מוטל לפרנסם היתרו הדמאי, אבל אם לנו דלא שייך אלה הטעמים מחוייבים הם לתת להם דבר מתוקן, אבל מה שיקחו הם מע"ה אף אם לנו פטורים כיון שהם נחפזים לדרכם, ועוד דמעשר שני טרחו מרובה שצריך להעלותו לירושלים ואם יחללו שמא לא ימצא מעות כיון שהוא בשדה חונה לכן פטורים הם אף אם לנו, וכן פ' הר"ב אההיא דסוף פרק קמא דעירובין, דתנן התם ד' דברים פטרו במחנה, מביאין וכו', ופטורים מדמאי ומלערב, כתב הר"ב כגון אם לקחו תבואה מע"ה, והוא הפך מה שפירש בכאן, ולא לחנם שינה לשונו, אלא משום דההיא דעירובין משמע אפ' לנו מדתנן בהדה ומדמאי ומלערב, ש"מ אפ' שבתו ולנו שם פטורים, וכאן חלקו בירושלמי דוקא דלא לנו אבל לנו חייבים, לכן פירש לה בלקחו תבואה מע"ה. [??]. והשתא נמי ניחא מה שדקדק הרמב"ם דקתני מאכילין ולא תני אוכלין, דלהכי קתני האי, דכיון דאירינן דלא לנו אבל אם לנו לא להכי נקט מאכילין דכשמאכילין אותם הוא שיש לחלק כן ותנא רישא אגב סיפא ודו"ק.

מ"ה תי"ט ד"ה מעשר את שהוא נותן לה וכו'. וצ"ע. ול"נ דהכא תרי ספיקי איכא, דהא דטוחן עכו"ם חשוד על להחליפו לא שהוא חשוד להחליף בידים, דמה הנאה יש לו להחליף את זה לזה, אלא שאינו נזהר לתת לכל אחד שלו, והבא ליטול תחילה נותן לו מאי דאתרמי ליה, ומשכחת לה דלפעמים שאינו מתחלף ונותן לו את שלו, אחר שאינו מתכוון להחליף בידים, אלא מתוך שקופות רבות מונחות אצלו חיישינן שמא נתחלפו וכמ"ש הר"ב, וא"כ אפ' את"ל נתחלף, דלמא נתחלף לחבר והוא תקן, לא כן הפונדקית את"ל נתחלף אינה מחלפת כ"א בשלה ולכן אסרו להוציא מידו דבר שאינו מתוקן, אבל מ"ש התי"ט דהואיל ויד עכו"ם באמצע אינו מובן, דמאי שנא מההיא דלא יצניע עד שיעשר [לעיל מ"ג] דחיישינן שמא ימצאם ע"ה, אפ' ימצאם אין בכך כלום דכיון שאינו מוציא מידו לידו, אלא ע"כ ל"ש, ואל יקשה בעיניך מ"ש הכ"מ בפ"א [ה"יג] מהלכות מעשר על מה שהשיג הראב"ד על הרמב"ם במה שנתן טעם במוליך חיטין לטוחן כותי שצריך לעשרן דמאי דחיישינן שמא נתחלפו בפירות ע"ה, והשיגו הראב"ד דהאיכא ספק ספיקא, והשיב הכ"מ שכיון דקי"ל רוב ע"ה מעשרין הן ואפ"ה אחמור בהו רבנן למיחש למיעוטה כמו כן ה"ה נמי דאחמור בהו אפ' היכא דאיכא ספק ספיקא, והדיון עמו דלפי מה שהניח הראב"ד שאנו תולים לומר שמא עישר א"כ לא היו גוזרים ממנו על הדמאי כיון דבעלמא אזלינן בתר רובא, אלא כיון דהאי מיעוט הוא אלים ושכיח כמ"ש התוס' בפרק קמא דשבת דף י"ג [ע"א, ד"ה רבא אמר] והביאו התי"ט בריש מכילתין להכי אחמור בהו טפי מבעלמא, א"כ ודאי דאפ' היכא דאיכא ספק ספיקא כחד ספיקא

³ עי' נימוקי הגרי"ב מה שתיריך.

חשיב ועבוד רבנן להאי מיעוטא כאילו הוא רובא ולא משגיחין תו ברוב דלגביה⁴, ומכ"ז אל תתמה על מ"ש לתרץ מה שהניח התי"ט בצ"ע, משום דאיכא ספק ספיקא, והא אמרו השתא דהדין עם הכ"מ במ"ש דאחמור בהו אפ"ה היכא דאיכא ספק ספיקא, זה שיבוש דהא דאחמור היינו אם נסתפק בהו שמא נתחלפו בפירות ע"ה אע"פ שיש לתלות ולומר שמא עישר לא תלינן ובהא אמרינן דאחמור בהו דכיון שהם פירות ע"ה אמור רבנו דלא אזלינן כ"א בתר מיעוט דשכיח ושוב אין לנו לתלות שמא עישר, שהרי המיעוט אינם מעשרין ובתרייהו אזלינן, אמנם הכא את"ל שמא נתחלפו דלמא נתחלפו לחבר והחבר ודאי יתקן או ישאל עליהם לאדם נאמן⁵, דהא דאסרו רבנו למכור דמאי היינו לע"ה אבל לחבר משרא שרי, וכן פסק הרמב"ם בריש פרק י"א מהלכות מעשר, ומן התימה על התי"ט שלא הביא להשגת הראב"ד ששייך להשיג ג"כ על פירוש הר"ב, ואע"ג שהכ"מ תירץ השגתו, מ"מ היה לו לכתוב שניהם להניח דעת הקורא כי כן דרכו ודו"ק.

פרק ד מ"א תי"ט ד"ה שואלו ואוכלו על פיו וכו' והרמב"ם וכו'. אבל לא נתן טעם למה פסק כר"ש וצ"ע. ואני אומר שהרמב"ם אינו סובר דסתמא דמתני' כסתמא דירושלמי כמ"ש הר"ש⁶, אלא אדרבה מתני' סתמא היא ובין חזרה למקומה ובין שלא למקומה והיינו כר"ש, ומאי דתנן במתני' למקומה לא לאפוקי שלא למקומה, אלא כמו שנראה מפירוש הר"ב דהתנא קפיד שאם חזרה למקומה לשיעור שממנו הופרשה דהיינו לפחות מק' א"כ הו"ל דמוע ואף בחול שואלו ואוכלו על פיו מפני שאימת דימוע על ע"ה כאימת שבת, וכמ"ש הרמב"ם, לא כן אם חזרה לק' אין כאן דמוע דקי"ל תרומה עולה בק"א ואין כאן אימה ואינו נאמן, וכ"כ הראב"ד [מעשר יב ד] דהיכא דאיכא ק"א אין עליו אימה, ופ"ה הר"ב מוכיח כן ביותר שהרי כתב וז"ל: ותרומת מעשר היא אחד מק' וכשחזרה למקומה לפחות מק' חזרה ומדמעת. ואם לא שנתכוון לפרש למקומה דמתני' לא היה לה להאריך כן דאטו עדיין לא שמענו דין תרומת מעשר כמה הוא שיעורו וממילא כשחזרה לפחות מק' חזרה, אלא ודאי דנחית לפרש מקומה דמתני' והיינו לשיעורה, וא"כ שפיר פסק הרמב"ם כר"ש, דמתני' סתמא היא ובין למקומה ובין שלא למקומה, ולא קפדינן אלא שתחזור לפחות ממאה דהשתא איכא אימת דימוע עליו כאימת שבת.

מ"ב תי"ט ד"ה ואע"פ וכו' ק"ל וכו'. ונ"ל דאוכלו דבכאן היא אכילה גמורה וא"צ לעשר אח"כ כהיא דלעיל [מ"א] דאמרינן חשכה מ"ש לא יאכל עד שיעשר בין על מה שאכל בין על מה שיאכל אח"כ, דהיא לא התירו אלא לפי שעה לכבוד שבת⁷,

⁴ נראה מדברי רבינו דאחר דע"ה שאינן מעשרין הוו מיעוט אלים דשויהו רבנן כרובא, הוי רוב נגד רוב דס"ס, ורובא עדיף מס"ס וכדעת הרשב"א, אמנם כאן אינו ?

⁵ יש להבין חילוקו של רבינו, דהא בתרוויהו שייך למימר ס"ס, שמא יתחלף בשל חבר, ושמא לא יתחלף כלל, וכבר כתב לעיל שאין העכו"ם מחליף במזיד אלא מתוך בלבול.

⁶ הר"ש הביא דברי הירושלמי כאן: תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומה מדמעת שלא למקומה אינה מדמעת, ר"ש אומר בין למקומה בין שלא למקומה אינה מדמעת. וכתב שר"ש שזורי כסתמא דירושלמי.

⁷ דאף דפליגי בירושלמי אי טעמא משום כבוד שבת, או משום אימת שבת היינו שע"ה מפחד לשקר בשבת, לכ"ע משום בעינן גם לכבוד שבת, דיש שאינם יראים לשקר בשבת, וע"כ מעשר בחול גם דבר ששאל עליו בשבת. כן הוא בירושלמי, והביאו כאן הרא"ש. ובלשון רבינו להלן "ולשבת אחרת א"צ לעשר כ"א על מה

לא כן בכאן התירו משום איבה ולכן התירו לגמרי ולשבת אחרת א"צ לעשר כ"א על מה שיאכל, וכן נראה מדברי הרמב"ם [מעשר יב ג] בחבורו שכתב סתם ולא פירש. א"כ היינו טעמא דתנא דידן דאכפל זמנא אחריתי לאשמועינן אע"פ שאינו מאמינו על המעשרות, ר"ל שאין אכילה זו כהיא דלעיל שצריך שיעשר על מה שאכל, אלא היא אכילה גמורה ואע"פ שאינו מאמינו על המעשרות ומטעמא דאמרן ודו"ק.

שיאכל" נראה דהא דהתירו לעיל משום כבוד שבת הוא לשבת זו בלבד, ואף אם נותר לו מאותו האוכל לשבת הבאה לא מעשר.

”ספר המשפטים” – סימן קפב

פיענוח כתב יד, עריכה, מקורות, תוספת הערות/ הארות ומראי מקומות
מאת הרה"ג רבי יחיאל רווח שליט"א

בדין יורשי אשה שמתה קודם שנתן לה בעלה גט אחר שנתפשו על הגירושין ומחלה לו בחיובי הבעל, ודורשים הירושה דחשיבא מגורשת וממילא הם היורשים. וכן דורשים לירש החצר שהיתה מוחזקת בו שלא אכל בו הבעל פירות. וצד הבעל טוען שלו משפט הירושה כיון שהטעם על ההסכמה על הגט היה משום סיבה שלא רצתה לעלות עמו ארצה וכן שעדיין לא נתן הגט ממילא כשמתה עדיין אשתו היא.
דין משודך..

בו יבואר: א] טענות הצדדים. ב] כשנתפשו על הגירושין ומחלה האשה בחיובי הבעל וכו' האם עדיין חשיבא אשתו לגבי ירושת הבעל את אשתו. ג] האם בחצר שהוחזקה בה האשה, ולא היה מנכסי צאן ברזל או מילוג, ולא היה הבעל אוכל פירות בשדה זו, האם גם זו יורש הבעל או שיכולים יורשיה לטעון שאין לבעל שייכות בחצר מילא לנו החצר.

פס"ד 1561 פס"ד על קו' מס' 679 זמנה 7 כסלו 5713 ד' בן מ' ע' בא בהרשאת י' א' שדורש לקחת ירושת אשתו ע' כדין הבעל יורש את אשתו.

א. טענות הצדדים.

מנחם ב"כ [בא כח] י' ושי' בני ע' הנז' שיש לה מאיש אחר השיב: א' שהבעל לא ירש את אשתו מטעם שמקודם לזה כבר י' הנז' נתפשו עם אשתו הנז' ונפרד ממנה בחיים ומחלה לו בכל חיובי הבעל לאשתו ונטלה כל מה שיש לה תחת ידה בכתובתה, ובכגון זה לא אמרו "הבעל יורש את אשתו", והמציא לפנינו שטר כו"ח כדבריו, ז"א שלקחה מה שתפוס תחת ידיה בעד כת' ומזו'. ועוד שנית שהחצר שהניחה אחריה מעי"ק ובתחילה כבר היתה מוחזקת בו והיתה אוכלת פירותיה לעצמה ולא היה נהנה הבעל כלל ואך הוא כל מה שהניחה אחריה האשה אינם לא מנכסי צ"ב [צאן ברזל] ולא מנכסי מ' [מילוג] וא"כ אין ראוי לירש בו רק ארבעה בניה ב' מבעלה הא' וב' מבעלה שהוא י' א'.

דוד עמאר ב"כ [בא כח] י' א' הנז' השיב שכל ענין השטר ה' לא היה ולא נברא אלא משום שהאיש ה' רצה לעלות ארצה והיא לא רצתה לעלות עמו ומשום הכי היא מחלה לו בתנאי שלא ישא אחרת עליה והוא ג"כ מחל לה במה שהיה לה תל' בשטר הנ"ל, ויהיה מה שיהיה הנה דורש מ"ש שרז"ל הבעל יורש את אשתו.

ב. דעת הפוסקים שכל עוד שלא נתן הבעל גט חשיבא אשתו והוא יורשה.

פסק: מה שנלע"ד בזה לדון הוא הבעל הוא היורש ולא יורשי האשה הגם הלום דהכא איכא האי שטרא הנז"ל שבו כתוב כמ"ש מנחם ב"כ יורשי האשה בטענתו, שכך מצינו לה' כמוהריב"ן¹ זלה"ה בספר ויי"צ שו"ת אהע"ז סי' קמ"ח² דהגם דבתחילה עלה על דעתו דעת עליון לפסוק דירשי האשה להם משפט הירושה וטעמא טעים מו"ר שהרי אם נשארה האשה בחיים והיו עושים שלום ביניהם היה צריך לחדש לה כתו' אחרת אחר שהכתובה הראשונה נתבטלה. עוד הביא סמוכות לדבריו ז"ל ממ"ש בס' התקנות שנהגו החכמים ע"פ שאלת הריב"ש שהאיש שעבר ונשא על אשתו אשה אחרת וכו' ולכן אם מתה לא ירשנה ע"כ וכתב הרב שם דהדברים ק"ו עיי"ש, והעלה להלכה דלמ' דאינו יורש הכל דאסיק אדעתיה מר' שבהתבטל הכתובה נתבטלה גם ירושת הבעל באשתו, אלא הגם דשם איירי בכתו' שהיה למנהג המגורשים דתקון רבנן תקנת החלוקה, פסק מר' דגם חלוקה דרבנן לית ליה לבעל והכל יירשו יורשי האשה, מ"מ הרי לבסוף חזר בו הרב מדבריו הראשונים וחזר להורות דאדרבה הבעל שירש הכל, שכן מצא בפס"ד א' הובא בספר זכות אבות ותנ"ך יציב לראיה דהריב"ש דנשא אשה על אשתו ועבר על תנאי דלא ישא אשה וכו' דדוקא התם אמרינן דלא יירש הבעל אבל היכא דנתבטלה הכתו' כי הכא ירושת הבעל באשתו במקומה עומדת עיי"ש בדבריו ז"ל מילתא בטעמה³.

¹ רבינו יצחק בן וואליד זלה"ה המכונה מוהריב"ו "נר המערבי" בעל המחבר הספר הנודע "ויאמר יצחק" ב"ח שו"ת על ד' חלקי השו"ע ועוד.

² ואלו עיקר דבריו: מעשה בזוג שנטקוטטו ואח"כ נתרצו ביניהם עד"ז והוא שהאשה הנז' תטול כל החפצים ושוי כסף וכו' ומחלה בכתו' עיקר תוס' וכו', ואח"כ קבעו זמן לסוף ח' ימים ליתן גט, ובתוך הח' ימים חלתה ומתה, לפני שקבלה הגט, וקרובי האשה רוצים ליירושה בטענה שכיון שנתפשו על הגירושין הרי היא כגרושה דמיא, והבעל טוען דכיון שעדיין לא נתן לה גט עדין אשתו היא ולו משפט הירושה ע"כ השאלה. בתחילה ענה רבנו דכיון שהאשה מחלה בכתובה ומזו' ונתן לה הבעל התכשיטים וכו' ונתחייב לתת לה גיטה הרי חשיב כבר התפרדה התבילה, ואם היו עושים שלום ביניהם היתה צריכה כתובה אחרת, ממילא אין לבעל בירושתה שום זכויות וכו'. והביא ראיה מהא דכתיב בספר התק' דנהגו החכמים ע"פ שו"ת ריב"ש סי' ק"ה שהאשה שעבר בעלה ונשא עליה אשה אחרת, ועבר על התנאי דלא ישא וכו' אם באה האשה לגבות שטר כתובתה גובה ע"פ שבועתה אף אם לא נתן לה עדיין גיטה, ולכן אם מתה לא יירשנה ע"כ. והלא דברים ק"ו ומה אם תמחול האשה על התנאי דלא ישא וכו' אין צריך לחדש לה שטר כתובה ועדיין שטר הכתובה בתוקפו עומד ואפי"ה כשלא מחלה נשאר עליו סך הכתובה חוב וצריך לפוטרה בגט, ואם מתה קודם גביית הכתו' ונתינת הגט אין הבעל יורשה, כ"ש בנד"ד שנתבטל שטר הכתו' אין הבעל יורשה. אחרי שגמר תשובתו ושלח להודיע התשובה, כתב שמצא בספר זכות אבות בפס"ד שהובא שם בסימן רבי"ו [בשם הרבנים "מהרי"ט ומהר"מ בירדוגו וכמהר"מ אדהאן וכמהר"י בירדוגו וכהה"ר אברהם ר' חסין וכהה"ר ר' זכרי זכר כולם לחיי עד"] שאף שנתבטלה הכתובה ותנאיה כל עוד שלא נתן לה גט הבעל יורשה, ולפ"ז הגר דינא והבעל יורשה.

³ שבנשא אשה על אשתו אין הבעל יורשה אף שעדיין לא גרשה נ"ל שהטעם הוא דכיון שמתחילה לא נשאת לו אלא על תנאי זה הו"ל כאילו התנית עמו שאם ישא לא יהיה לו שום אישות עמה ולא יירשנה, [דהרי אם

ומעתה ע"פ הדברים האלה הלכה ומורים כן דאין לך דבר שיפקיע ירושת הבעל באשתו זולתי הגט, ואדרבה אם בקושח"ד⁴ מורים על ביטול הכתו' והיתה הכתו' היא למנהג המגורשים אדרבה בזה יפה כח הבעל לירש את הכל.

גם ראינו לה' נופת צופים⁵ ח' אהע"ז סי' מ"א שגם הוא ז"ל ס"ל בדין הכתובה כדעת ה' מהריב"ו זלה"ה עיי"ש⁶.

גם הרואה יראה שגם ה' בית יהודה ח"ב ס"י קכ"א הכי ס"ל מר' דאף דנקושח"ד⁷ מידם על הגט והבעל אתפיס לאשתו וזכה לה וכו' בעד סכ' כתו' כי הכא, ומתה האשה לפני נתינת הגט והבעל הוא היורש ולית מאן דמרמי לה מידיה. ודחה סברת ה' כרם שלמה⁸ דפסק דאין הבעל יורשה בטוב טעם ודעת, דהרב כרם שלמה עשה כסא וסמוכות מס' רשב"ם, והרב בית יהודה הוכיח במישור דהסברא ההיא נדחה קראו לה, יען שהיא נגד ג' עמודי הוראה שחד מנייהו הוא הרמב"ם ז"ל, שהעלה דבריו מר"ן ז"ל בשולחנו הערוך אהע"ז סי' צ' ס"ה, וגם מור"ם ז"ל הכי ס"ל עיי"ש. מדברי הרב בית יהודה ה' זכינו לדין דדעת מר"ן ז"ל דקיי"ל כוותיה היא דכל שלא נתגרשה לפחות ספק גירושין ומתה, בעלה יירשנה⁹.

הנתינת עמו שלא יירשנה וכתב זה בכתובה מהני כדאיתא בסי' צ"ב ס"ז. אבל בנד"ד שהתפשרו על הכתובה ועדיין לא נתן לה גט הבעל יורשה. ע"כ.

⁴ קניין ושבועה חמורה כראוי.

⁵ לרבי פתחיה מרדכי בירדוגו זצ"ל

⁶ בתוך השאלות בסימן מ"א "גם יורנו אם מתה האשה או הבעל קודם שיעשו שלום ביניהם מהו הדין בעיזבון שנשאר אחר פטירת א' מהם... ובתשובה לזה... העמידוהו על דבר תורה שהבעל יורש את אשתו דאין הירושה נפקעת אלא בגירושין וכמ"ש בסי' צ' ס"ה.

⁷ דנעשה קניין ושבועה חמורה כראוי.

⁸ לכמה"ר שלמה אימאריליו זצ"ל

⁹ הנה הבית יהודה בסימן קכ"א נשאל על מעשה באשה שהיה דעתה נטרפת לימים ונחה לימים. ויהי כי ארכו הימים הסכימו הזוג להתגרש באופן שיפרע הבעל סכ' כתו' ונדוניה ואח"כ יתן גט. ובמעמד ב"ד וקרוביה שמו לה הראוי לה. ונקרע כתו' בקרע ב"ד, והיה בדעתם לתת הגט אלא שנטו צללי היום ודחו נתינת הגט למחרת, וכשנתקצו למחרת רצה הבעל להשטמ מלתת גט באותו זמן כי שמע אומרים לא מסמנא מילתא לתת גט בזמן שבנו מפליג בים ובקש לדחות הגט עד שייגיע הבן למחוז חפצו, וכשדחקוהו קרוביה לכתוב הגט כתב ונתן בידי שליח, ויהי אך יצא השליח ביטל הבעל את השליחות בפני שני חברי ב"ד ואמר שיכתוב גט חדש כשיגיע בנו למחוז חפצו, אך היא וקרוביה והעולם לא יודעים מכך ומחזקים אותה ככרושה, וכשנתודע ביטל הגט לאחד מבני משפחתה בא אותו קרוב אל ה"בית יהודה" לשאול אם ח"ו מתה האשה מי יורשה הם או הבעל?

ותשובתו היא: דהנה איתא בבא בתרא [קמו ע"א] "אמר רב יהודה אמר רב מעשה באדם אחד שאמרו לו אשתו תותרנית היא ונכנס אחריה לחורבה לבדוקה אמר לה ריח צנון אני מריח בגליל אמרה ליה מן יהיב לן מכותבות דיריחו ואכלנא ביה נפל עלה חורבה ומתה אמרו חכמים הואיל ולא נכנס אחריה אלא לבדוקה מתה אינו יורשה". ע"כ. כתב רשב"ם ז"ל תותרנית היינו שאינה יכולה להריח והוי מום שבסתר ובא לנסותה בצנון אם תריח וכו' והואיל ולא נכנס אלא לבדוקה ולגרשה אינו יורשה, יש שגורסים דמיירי בארוסה ולא נראה דאפ' בא עליה בימי אירוסין ומתה לא יורשהדאין הבעל יורש את אשתו עד שתכנס לחופה דנפקא ליה "משארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה" היינו אחר כניסה לחופה, הלכך מוקמינן בנשואה, וכיון שהיה בדעתו לגרשה אם ימצא בה מום ובתוך כך מתה אינו זוכה בירושה, ומסיים רשב"ם דמהכא שמעינן שמי שמתה

גם מדברי הרב בית יהודה שם משם בארה דמ"ש מור"ם ז"ל בשו"ע אהע"ז סי' צ' ס"ה בהגה וז"ל "המורד על אשתו וכו' ואינו נוהג עמה מנהג אישות י"א דאם מתה אינו יורשה". פ' לה ה' בית יהודה דדברי מור"ם נאמרו דווקא בעמדו כבר בדין וחיבוהו לגרש והוא היה משתמט כדי לצערה וביני ביני מתה האשה וכו', הוא דאינו יורשה אבל בלאו הכי ירושת הבעל במקומה עומדת עיי"ש בדבריו. והגם דהרב בית יהודה גופיה שם שם לו בנידון דידה דאין הבעל יורש, התם שאני דאיירי דנקרעה הכתו' וגם הבעל מסר גט אלא שחזר ובטלו עיי"ש, לא כן הכא בנד"ד דאין כאן לא קריעת הכתו' ולא מסי' גט, פשוט דהבעל הוא היורש.

גם עיינו לו' ראו להרה"ג מוהרשב"ד זלה"ה בט' בק"ש¹⁰ ונתבטלה הכתו' וכו' היה בקוש"ח ומתה האשה ובאו יורשיה לחילוק מפני שהכתו' היתה למנהג המגורשים ופסקו הרבנים דאין בדברי יורשי האשה ממש והבעל הוא היורש את הכל דאנן קי"ל דהבעל יורש את אשתו ז"ל דהנושא אשה מאיסורי לאוין וכו' דלית ליה כתו' אם מתה בעלה יורשה וכו' עיי"ש. הראית לדעת מדברי הפסק ה' דירושת הבעל אינה תלויה בכתו' ואף על גב דנתבטלה הכ' ירושת הבעל (אינה תלויה בכתו' ואף) במקומה עומדת, ואדרבא אם היתה הכתו' למנהג המגורשים גדל ועצם כח הבעל ליירש את אשתו הוא לבדו לא שמיע ליה כלומר לא ס"ל דברי הפסק ההוא, וס"ל מר' דגם כשנתחייבו הבעל ואשתו על ביטול

אשתו מתוך קטטה שיש בדעתו לגרשה שוב אינו יורשה, וכדאמרינן בגיטין [יה ע"א] "משנתן עיניו לגרשה שוב אין לבעל פירות, ע"כ דברי רשב"ם.

התוס' והרא"ש הקשו על דברי רשב"ם שהביא ראייה מגיטין הנ"ל, חדא, דר"י פליג וס"ל דיש לבעל פירות עד שעת כתיבה (לר"ש) או חתימה (לרבנן). ועוד דאפ' משעת כתיבה וחתימה לא הפסיד אלא כשנתגרשה לבסוף. ועוד דבגיטין כתיב "אכילת פירות" שהיא דרבנן ויתכן שלא תיקנו לו כשנתן עיניו לגרשה אבל יורשה דאורייתא מי הפקיע ירושתו? אטו אב ששונא את בנו לא ירשנו? והבית יהודה הולך ומליץ בעד הרשב"ם ומנסה לישב קושיות אלו. ואח"כ כותב דלעניין נחכה איתא בטור סימן צ' אות ה' וז"ל כתב הרשב"ם "אפ' אשתו נשואה שהיא עמו בקטטה ונתן עיניו לגרשה ומתה אינו יורשה" ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל, שאין הירושה נפקעת אלא בגירושין גמורים" ע"כ הטור. ודן בדבריו. והרי"ף בהלכותיו [כתובות פרק אע"פ דף ס"ג] הביאו הטור כתב ... ואם מתה מקמי דתיפוק מיניה הבעל בגט וירית לה בעל דלא מפקע ירושה דבעל אלא בגירושין גמורים. ודעת הרמב"ם היא: דהנה לאחר שהביא הטור דברי אביו הרא"ש הנז"ל כתב "וכן כתב הרמב"ם הורו הגאונים אשה שחלתה ובקשה מבעלה שיגרשנה ותצא בלא כתובה כדי שלא יירשנה אין שומעין לה" ע"כ. [ודן באריכות בראיה זו מהרמב"ם ומיישב אותה עם רמב"ם מהלכות נחלות פרק א' דין ט'].]

לאחר כל זאת מביא מתשובת כרם שלמה אהע"ז סימן מ"ז שנשאל על איש שנתקוטט עם אשתו ופרש ממנו ופרע לה כתובתה משלם ונתן בידה, אך שטר כתובתה עדין קיים אולי תשוב לביתו או תגרש בגט פיטורין וביני ביני מתה. ובתחילה כתב דהבעל יורש משני טעמים, ואח"כ חזר בו [ע"פ החילוק האחרון של הרב פני משה בדברי הרשב"ם דע"כ לא קאמר הרשב"ם אלא כשבידו לגרשה וא"כ ה"נ] כיון שבידו לגרשה על כרחא מכה התנאי והחייב שביניהם כנ"ל, וא"כ ס"ל דהוי מח' שקול והמוציא מחברו עליו הראיה יורשי האשה הם מוחזקים בנכסים עכ"ד הרב כרם שלמה.

ודחה הבית יהודה דבריו דאין זה מח' שקול כיון דמסיק שהרשב"ם הוא דעת יחידי נגד ג' עמודי ההוראה, וכותב דפשיטא שבנידון הכרם שלמה הבעל הוא היורש.

¹⁰ בטופס בקניין שלם

הכתו' לא נגמר ביטולה עד נתינת הגט ולכן אם מתה האשה יתנהגו ע"פ כתו' וא"כ לפ"ז כ"ש וק"ו דלא פקעה ירושת הבעל. והגם שה' מוהרשב"ד שם ס"ל דאם יהיה האופן דנכרת השלום ביניהם ואין עוד תקוה בנדון ידיה ס"ל מר' דל"מ שהכתובה נתבטלה משעת הקוש"ח אלא עוד בה שגם ירושת הבעל נפקעה ואם מתה האשה לא יירשנה עיי"ש, מ"מ דווקא בנד"ד דאיכא טעמא דתקוות השלום נכרתה הוא דס"ל הכי, ולא כן בנד"ד דהכא ליכא למימר תקוות השלום נכרתה, וא"כ בנד"ד גם ה' כמוהרשב"ד יסבור דירושת הבעל איתן מושבה. דאחר מקדושת עצמותיו של הרב כמוהרשב"ד זלה"ה אלא יקשה על הרב ז"ל דאיך עינא דשפיר חזי לא שלטו מאורי עיני קדשו בס' ויי"צ חזית קשה נראה לנו במאי דפסיק שם בנדון דירש דזכתה האשה מימים דנתבטלה הכתו' משעת הקוש"ח ומוכח מדבריו ז"ל דאי אמרינן הכי דנתבטלה הכתו' משעת הקוש"ח דבר זה מגרעות נתן לבעל דכי תבטל הכתו' פקעה ממנו גם דין הבעל יורש את אשתו וזכתה האשה ובמותה זכו יורשיה וזוהי הסברא שסבר ה' כמוהריב"ו למימר בתחילה ולבסוף חזר בו ממה שראה בס' זכות אבות דהבעל הוא היורש כמ"ש לעיל.

גם הנה יוספים להפליא על הרב הנז' הפלא ופלא העינינו הרואות דהפס"ד של חכמי מקנאסה שהביא לנו הרב לאיסתיועי מיניה משם ראייה לסתור דבריו שהרי אותו פס"ד דמיירי בתקיפת הכתו' הנ"ל נתבטלה הכתו' משעת הקוש"ח וסבור רבנן דאותו פסק דהבעל דהבעל יורשה כמביא למעלה, א"כ משם מוכח דהבעל הכתו' אדרבה בזה תחזקה ידי הבעל ליירש הכל אם היתה הכתו' למנהג המגורשים ואם כדברי ה' כמוהרשב"ד כן הוא דס"ל דאי אמרינן נתבטלה הכתו' אדרבה מגרעות נתן לבעל שפקעה ממנו ירושתו באשתו שלמה אמור רבנן דהבעל הוא שיירש ולא יורשי האשה וצ"ע כעת.

סו"ד [-סוף דבר] המורם מן האמור דע"פ הדברים האלה יש לדון הכא בנד"ד שלבעל משפט הירושה ליירש במה שהניחה אשתו וירש אותה כתיב כאן.

ג. האם חצר שהיתה בחזקת האשה ולא היה הבעל אוכל פירותיה שייכת לאשה וירשיה או לבעל.

ומה שיצא לטעון טוען אחר מנחם ב"כ שני בני האשה באומרו שהיתה האשה מוחזקת בחצר והיא שהיתה אוכלת פי' והבעל לא היה נהנה מהם והחצר ה' לה' מנ"מ ולא מנכסי צ"ב, דבריו מהבל ימעטו דמה בכך אם לא היה אוכל הבעל פי' החצר, דבהדיא מצאנו למרן ז"ל בשו"ע אהע"ז סי' צב ס"ח דאם התנה הבעל אחר הנישואין שלא יהיה לו דין בנכסים וכו' ה"ז אוכל פי' אבל אם מתה יירשנה, א"כ אפ' דינא דאין לו פי' בכל זאת אם מתה יירשנה. ומ"ש עוד דהחצר הנז' לא מנכסי צ"ב (ולא מנ"מ) ונמ' גם זה הבל ורעות רוח דמ"מ אם ממעשיה ידיה קנתה החצר גם בזה יירשנה הבעל דמעשה ידיה לבעלה ואם ירושה שנפלה לה גם הוא יירשנה ולא אימעוט מירושת הבעל באשתו אלא דווקא הראוי כמ"ש מר"ן בשו"ע אהע"ז סי' צ' ס"א.

ולכן קם דינא דהבעל הוא היורש ולו משפט הירושה. זהו מה שנלע"ד ולרח"ף ביום 15 זאנווי 1953 מתאים 28 טבת תשי"ג והכל שריר ובריר ונהיר וקיים.

ע"ה מכלוף אבוחצירא ס"ט. ע"ה מרדכי קורקוס ס"ט. ע"ה רחמים שמעון הלוי י"ץ.

הרה"ג רבי
רבי שלמה משה עמאר
שליט"א

הראשון לציון
ורבה הראשי של
ירושלים עידה"ק תובב"א

האם אפשר לתת כשרות "מהדריין" לבתי עסק כאשר הבישול איננו ע"פ דעת מרן השו"ע זצ"ל

בעהית"ש באחד בשבת ב' דר"ח טבת נר שביעי של חנוכה התשע"ו

לכבוד..

החיים והשלום וכט"ס

הנה מרן ז"ל פסק, דאין הדלקת האש מועילה אלא בפת, אבל בשאר תבשילין אין ההדלקה מעלה ומורידה, אלא הנחת הסיר ע"ג האש, לפיכך הרוצה לבשל בתנור של גוי, צריך שהישראל יתן הקדרה בתנור, במקום שראוי להתבשל בו. ש"ע (סימן קי"ג ס"ז).

עו"כ שם (סעיף ח'), אם הישראל נתן קדרה על האש וסילקה ובא הגוי והחזירה, אסור, אא"כ הגיע למאכל בן דרוסאי שהוא שליש בישולו, כשסילקה. עכ"ל, והוא כפסקם של הראשונים במסכת ע"ז (ל"ח ע"א), וע"ש בר"ן שכתב כן, ושאין הדלקת האש מועילה להתיר בישולי גויים.

והב"י כאן, הביא לדברי הר"ן ז"ל שכתב, בפת יש שלש מלאכות, אי שגר ישראל ואפה הגוי שרי, ודוקא פת לפי ששגירת התנור היא מלאכה מיוחדת בו (באפיה), אבל בשאר תבשילין לא, והכי מוכחא כולה שמעתין, דאמרינן שופתת אשה קדרה, ואמרינן הניח ישראל בשר ע"ג גחלים, ומשמע דהדלקת האש בלחוד לא מהני, וכ"כ הראשונים ז"ל, ואין בדבר זה ספק כלל ע"כ.

עו"כ הבי"י וכ"נ מהרשב"א בסוף בית ג', וכ"כ באגרת התשובה לה"ר יונה ז"ל, לא יתן הנכרי מחבת לתוך האש, אפילו השליך הישראל עץ א' בתנור שאין זה מועיל אלא לאפות פת בלבד ולא בתבשיל, אלא צריך שיתן היהודי את המחבת תוך התנור למקום הראוי להתבשל שם, ע"כ. ומשמע דכ"ש דלא מהני חיתוי.

עו"כ הבי"י שכן כתב הריב"ש (סימן תקי"ד), וז"ל כבר הסכימו כל המפרשים שאין שגירת התנור מועילה אלא בפת, אבל בשאר המתבשלים אין ההדלקה מעלה ומורידה, אלא ההנחה דוקא. עכ"ל. וכתב הבי"י דלפי"ז בעל כרחנו צ"ל דמה שאמרו היפך, אבשר קאי כדברי הרמב"ם ז"ל (בדיבור הקודם בב"י), וע"ש בזה.

ובריש סימן זה (קי"ג) כתב הטור, שלקות שבישלם הגוי אסורין, לא שנא אם בישלם הגוי בביתו, או בשלם בבית ישראל, וה"ר אברהם היה מתירם אם בישלם הגוי בבית ישראל, דלא שייך בהו לא משום חתנות, ולא משום שמא יאכילנו דברים טמאים, ור"ת חולק עליו, וכן נוהגים.

וכתב הב"י שהרמב"ם ז"ל (בהלכות מאכלות אסורות פי"ז ה"ט) כתב שהטעם שאסרו בישולי גויים משום חתנות, אבל רש"י בגמ' (ל"ח ע"א ד"ה מדרבנן) פירש שלא יהא רגיל אצל הגוי ויאכילנו טמא. עוד כתב בב"י שם שהתוס' שם (ד"ה אלא מדרבנן), והמרדכי (סי' תת"ל) הביאו דעת רבי אברהם הנז', ולא הודה לו ר"ת. וכ"כ דעת הפוסקים שסתמו דבריהם ולא חילקו בין בית הגוי לבית ישראל. והוסיף מרן ז"ל בבדק הבית, וז"ל, ולאפוקי מרבנו ירוחם שכתב שרוב הפוסקים הסכימו להתיר, ע"כ.

עו"כ הב"י שם בשם ארחות חיים, דהרמב"ן בתשובה כתב דאין איסור בשפחות הללו הקנויות לנו, דמלאכה דעבד ערל דישראל הוא קנוי לו למעשה ידיו, ומוזהר עליו בשבת מן התורה וליתיה בכלל גויים, הילכך ליתיה בכלל גזירה דידהו, וכן נהגו. עכ"ל. והרא"ה כתב אע"פ שהדעת נוטה לדבריו, בעל נפש ראוי להחמיר לעצמו, וכ"כ הרשב"א ואנו נוהגים איסור בבישוליהו ואפ"י בדיעבד עכ"ל. והם דבריו בתשובה. (סי' ס"ח ותקכ"ב) עכ"ל.

ומרן ז"ל בש"ע (קי"ג ס"ד) כתב יש מי שמתיר בשפחות שלנו, ויש מי שאוסר אפילו בדיעבד.

ודעה ראשונה היא דעת הרמב"ן ז"ל, ויש בתרא הוא הרשב"א. וידוע הכלל דכשמרן ז"ל כותב שתי דעות י"א וי"א, הלכה כיש בתרא, ובפרט שבב"י הזכיר גם דעת הרא"ה ז"ל שכתב דבעל נפש יחמיר לעצמו.

זאת ועוד שגם הרמב"ן ז"ל לא התיר אלא בעבד ושפחה הקנוי לישראל, שמוזהר עליו בשבת מן התורה, שביזה הוא אינו בכלל הגויים, וליתיה בכלל גזירה דילהו.

אבל הגויים שעובדים כשכירים במסעדות ובתי מלון וכיוצ"ב, והם ברשות עצמם, גם הרמב"ן ז"ל מודה דאין שום היתר כלל דהם נשארו בכלל הגויים, וכן כתב והכה"ח (ס"ק ל"ה) כתב שדעת מרן ז"ל כ"א בתרא דבכל מקום פוסק כ"א בתרא, אם לא בשעת הדחק דיש לסמוך על הסברא הראשונה אם היא להקל. כמו שכתבנו בדברינו באו"ח (סימן י"ג אות ז'). והנה ידוע דאין זה מוסכם, שהכף החיים שם אכן כתב שאם הדעה קמייתא היא להחמיר, יש לחוש להחמיר לכתחילה כדעה ראשונה. אבל מרן הראש"ל בעל יבי"א ע"ה, סובר שאין להחמיר כאותה דעה, שלא הביא דעה ראשונה אלא לחלוק כבוד לבעליה, וא"כ גם בזה י"ל דאין מקום להקל כדעה קמייתא. אבל בלא"ה אין בזה נפ"מ למעשה, דאין היום עבדים ושפחות, והעובדים הם ברשות עצמם לגמרי, ואין אנו מצווין על שביתתם, ובאלה אין שום היתר כלל גם לדעת הרמב"ן ז"ל. וע"ש בכה"ח במ"ש בשם הכנה"ג והשלחן גבוה.

וגם מה שכתב הכה"ח (אות ל"ו) משם הרדב"ז (סימן מ"ט הובא בכנה"ג), דעבדים שמלו וטבלו אפ"י בעל כרחם בישוליהם מותרים, גם זה אינו שייך בימינו כלל. (ובאמת בשו"ע סימן ד"ש פסק דלא מיקרי עבדך ואמתך להתחייב בשביתתו, אלא אם מלו וטבלו כדון. ע"ש).

והנה רבנו הרמ"א ז"ל בדרכי משה (אות א') כתב, דהאו"ה כתב דדוקא לכתחילה, אבל אם בישלה שפחה בבית ישראל, בדיעבד סומכין ע"ד רבי אברהם שמתיר בישול

נכרי בבית ישראל, עכ"ל. ובהגהות שערי דורא בשם מהרא"י ז"ל, כתב שבכמה מקומות נוהגין להתיר להניח שפחות נכריות לבשל ולצלוח בבית, ואין שולחין יד בתבשיל או בצלי כלל, ואפשר שסמכו אהא דאי אפשר שלא יחתה אחד מבני הבית בנחלים. עכ"ל. ושמעינן מזה דחיתוי מהני אפילו לא כיון להתיר ע"י חיתוי זה, אלא עשאו שלא בכונה, וכן פסק בכלבו. עכ"ל.

וכן כתב בהגה לש"ע (ס"ד) שם, וז"ל ובדיעבד יש לסמוך ע"ד המתירים, ואפילו לכתחלה נוהגין להקל בבית ישראל, שהשפחות והעבדים מבשלים בבית ישראל, כי אי אפשר שלא יחתה אחד מבני הבית מעט. עכ"ל. והן הם דבריו שבדרכי משה הנזכרים.

ויש לעיין בדברות קדשו דהרמ"א ז"ל שמתיר בבית ישראל אפילו לכתחילה, אי קאי רק על עבדים ושפחות שהן קנויים לו ומוזהר על שבייתם מן התורה, או גם על פועלים גוים, דהנה להרמב"ן ז"ל אין היתר אלא בקנויות לו ממש וכמבואר בב"י וכנ"ל.

ואילו רבי אברהם ב"ר דוד שבתוספות (ע"ז ל"ח ע"א), משמע שמתיר במבשל בבית היהודי בכל גוי, ולא התנה שזה רק בקנוי לו, שע"י זה שהוא בבית ישראל לא שייך חתנות, ולא משום שמא יאכילנו דבר איסור, ומשמע דאפילו שהוא גוי שאינו קנוי לו כלל, מ"מ בבית של ישראל אין החשש דחתנות ושיאכילנו איסור, וע"כ התיר, ור"ת חולק עליו. אבל ההיתר של הרמב"ן ז"ל שונה דאיירי בקנוי לו ומוזהר עליו מן התורה, דבזה יצא מכלל הגוים, ואינו בכלל מה שגזרו על הגוים וכנ"ל, וממה שכתב בדרכי משה אות א' בשם האו"ה, דבבית ישראל סומכים על דברי רבי אברהם שמתיר בישולי נכרים בבית של ישראל, משמע דהרמ"א ז"ל מקיל לא רק כהרמב"ן ז"ל, אלא סובר כרבי אברהם ז"ל, וא"כ גם בפועלים נכרים אפשר שדעתו להקל, וצ"ע בזה. ועיין בש"ך כאן (סק"ז).

והלם ראיתי בכה"ח (אות ל"ז) שכתב, שהפרי חדש (אות ט') ולה"פ (אות ח') כתבו, דבשפחות הנשכרות שאין אנו מוזהרין עליהן בשבת כמ"ש בש"ע או"ח (סימן ד"ש ס"ג), יש לאסור בישולן לכר"ע, ואפילו בדיעבד. [ואולי צ"ל דמה שכתב לכר"ע כלומר בין להרשב"א ובין להרמב"ן ז"ל, משא"כ לדעת ר' אברהם שבתוס' שהרי הוא תלה ההיתר רק בכך שהתבשל בבית היהודי, וא"כ גם בשפחות הנשכרות שרי. הכותב].

עו"כ שהש"ך סק"ז הסתפק בדברי מור"ם ז"ל, שכתב ובדיעבד יש לסמוך וכו', אי קאי איש מתירין שכתב הש"ע (שהוא הרמב"ן ז"ל), והיינו דוקא בשפחות הקנויות, או אפילו בשפחות הנשכרות, דיש לסמוך ע"ד המתירים בישולי גוים בבית ישראל, והוא דעת ר' אברהם שהביא הטור. א"נ דסמ"ך אטעמא שכתב אח"כ דא"א שלא יחתה אחד מבני הבית מעט. ע"ש.

והב"ח כתב דנוהגים היתר בכל השפחות הנשכרות, מטעם שכתב מהרא"י דא"א שלא יחתה אחד מבני הבית, מיהו צריך שיהיה ישראל יוצא ונכנס כדי שלא תשים דבר איסור בתוך התבשיל להשביח חלקה, ע"ש.

עו"כ הכה"ח שם (אות ל"ח), דמ"ש הרמ"א ז"ל בהגה ואפילו לכתחילה נוהגין להקל, היינו מנהג בני אשכנז. אבל לספרדים אין להתיר אלא רק בשפחות הקנויות ובשעת הדחק כמ"ש לעיל. ע"כ.

וכבר כתבתי דאפילו בשעת הדחק אין הדבר פשוט כלל, ובימינו שאין שפחות קנויות כלל, אין שום היתר לדעת מרן ז"ל ואפילו בשעת הדחק.

עו"כ בכה"ח שם (אות ט"ל) דמ"ש הרמ"א בהגה דא"א שלא יחתה אחד מבני הבית, דכ"ז לדברי מור"ם ז"ל, אבל לדעת מרן ז"ל אין חיתוי מועיל לתבשיל וכמ"ש לקמן סעיף ז', עכ"ד.

והנה מרן הראש"ל בעל יבי"א זללה"ה בספרו הבהיר שו"ת יחיה דעת ח"ה (סימן ד"ו), דן על בתי מלון ומסעדות שהטבח הוא ערבי, והמשגיח שהוא יהודי מדליק את אש התנור והכירים אם מותר לאכול. ובתשובתו סיכם את דעות הראשונים על הסוגיא (דע"ז לח). ודברי מרן ע"ה בשו"ע והרמ"א ע"ה בהגה (בסימן קי"ב ס"ז), ואנו שקיבלנו דעת מרן הש"ע אין לנו להקל בזה, שמרן ז"ל אוסר גם בדיעבד, וכן פסק הפרי חדש שם (ס"ק י"ג).

וכן הסכים הג"ר דוד פאראדו בספר מזמור לדוד (דף קז), וכ"כ בספר קול אליהו ח"ב (סימן ב'), ובספר מסגרת השלחן (סימן קי"ג דין ג'), וזבחי צדק (ס"ק ל"א) כתב וז"ל ולדידן בני הספרדים אין לנו אלא דברי מרן שקיבלנו הוראותיו, והדלקת האש או השלכת קיסם, וכ"ש חיתוי בגחלים אין בהם תועלת כלל בענין בישולי גויים ואפילו בדיעבד אסור, ע"כ, וכ"כ בפשיטות הגאון רבי יצחק ה' ואליד בשו"ת ויאמר יצחק (חיו"ד סימן נ'), וכ"כ הגאון רבנו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים ח"ג (חיו"ד סי' ט'), וכ"כ בספר תבואות שמש (חיו"ד סימן ע'). ורק בני אשכנז היוצאים ביד רמ"א יכולים להקל בזה, וציון למה שכתב החיד"א בספר דברים אחדים (דף כ"ו ע"ב) שספרדי שמיקל כדעת הרמ"א נגד הוראות מרן, חייב לעשות תשובה וכפרה, כי אבותינו קיבלו עליהם ועל זרעם כל אשר יאמר מרן בשלחנו הטהור. וכ"כ בספרו שם הגדולים, וכ"כ הגאון מוהר"ח פלאגי בשו"ת חקקי לב ח"ב (דף קצ"ד ע"ג), ובמל"ח (סימן ב' אות כ"ג).

ומאידך כתב מרן ע"ה, שבאמת יש מהספרדים אוכלים במקומות אלו, ואין איש שם על לב.

והנה מתוך שראה שאוכלים ולא שמים לב שלדעת מרן הש"ע הוא איסור דרבנן. חתר חתירה למצא להם על מה שיסמוכו בדוחק ובצער, וז"ל שם: ונראה ללמד זכות על הנהגים להקל בדבר, והזכיר מ"ש התוספות בע"ז (ל"ח ע"א) ד"ה אלא, משם רבי אברהם בן דוד שבבית ישראל אין משום בישולי עכו"ם, ור"ת לא הסכים עמו. וכמ"ש לעיל. וע"ש שהאריך הרחיב כיד ה' הטובה עליו בדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים והכל ערוך ומסודר שם להפליא, וכן דברי הבי"י ובדק הבית הנ"ל.

וכתב שבודאי הדעיקר כדעת רוב הפוסקים, וכמו שכתב מרן הבי"י, והביא דעת הגאון רבי רפאל בירדוגו בספרו תורות אמת יו"ד (סימן קי"ב) שדייק מלשון מרן השלחן ערוך, שכתב שם: "אסרו חכמים לאכול פת של גויים עובדי ע"ז", היה נראה שהגויים שבארצותנו שהם ישמעאלים ואינם עובדים ע"ז, מותר לאכול מפיתם ומבישולם, וכ"נ מהש"ך וכו', [והנה אני הקטן כתבתי תשובה על בישולי הישמעאלים והיא נדפסה בשו"ת שמע שלמה ח"ב (חיו"ד סימן ז') שם הרחבתי בענינם. ולא עת האסף].

ומרן ביחוד"ש שם כתב שאין דיוקו מוכרח כלל, דהואיל ואיסור בישוליהם הוא משום חתנות, או שמא יאכלינו דבר טמא, כמו שכתבו התוס' (ע"ז ל"ח ע"א) ושאר הראשונים שם, ע"ש באורך גם בדברי האחרונים, והעלה שאין להקל אפילו בגויים שאינם עובדים ע"ז. [מיהו בתשובה שבשמע שלמה הנ"ל, הוכחתי מרבנו חננאל בסוגיית הגמ' שם, שגם הטעם דחתנות הוא משום ע"ז, ע"ש היטב. ושפיר יש לחלק

בין עובדי ע"ז לאחרים, אלא שהעליתי שם שיש להעמיד הכשרות בהידור לכתחילה ולא על בדיעבד.]

אולם בגוי שכיר, אצלנו יש להקל דיש דנים אותו כעבד קנוי לנו, שדעת כמה פוסקים להקל בהם שעיקר האיסור משום חתנות ולא שייך קירוב דעת, והזכיר דברי הב"י בשם הראשונים, ובש"ע כתב יש מתירים ויש אוסרים, והרמ"א כתב ובדיעבד יש לסמוך על המקילין, הכל כמ"ש לעיל בעניותי. והש"ך כתב שנראה שמהרמ"א משמע להקל גם בשפחות השכורות לנו אע"פ שאין אנו מוזהרים עליהם בשבת, כי סמך על רבנו אברהם שאין איסור בישולי עכו"ם בבית ישראל, וכ"כ בתו"ח בשם האו"ה, וע"ש עוד, וכ"כ הכנה"ג בשם אביו, ע"ש, והפר"ח שאסר בשפחות הנשכרות נעלמו ממנו דברי האחרונים המקילים. ובדבריהם הלך אחר המיקל. וכן העלה הגרי"ח ברב פעלים ח"ד (חא"ח סימן ו') שאעפ"י שבפר"ח אסר במשרתות, אין למחות בנהגין להקל, וכ"כ השד"ח בפאת השלחן, ויש מקום להתיר עפ"י זה בצירוף שהיהודי מדליק האש.

ויש בזה ס"ס להתיר, שמא הלכה כהסוברים דאם ישראל הדליק שרי, ואת"ל כדברי החולקים, שמא הלכה שהמושכרים בבית ישראל יש להקל בהם, ואע"פ ששני הספקות הם נגד מרן שקבלנו הוראותיו, כבר כתב הגרי"ח ברב פעלים ח"ג (חיו"ד סימן ט') שאין לסמוך על ס"ס כששתי הספקות הם נגד מרן ואפי' בבישולי עכו"ם, וכ"כ הגר"א מאני בזכרונות אליהו (יו"ד מערכת ב' אות כ"ז), ואולם הגרי"ח עצמו בספר רב ברכות סיים, ומיהו מרן החיד"א במחזיק ברכה (סימן ב"ן סק"ה) עשה ס"ס, אפי' ששניהם נגד מרן.

וכן בשו"ת משנת רבי אליעזר ח"ב (חיו"ד סי' א'), הקיל בס"ס אעפ"י ששניהם נגד מרן, וכן מתבאר מהחקרי לב, וכ"כ בשו"ת פני יצחק אבולעפיא, וכן העלה הגאון מהרש"א אלפאנדרי בתשובה, וכ"כ הגר"א הכהן מסאלוניקי בס' טהרת המים, שאפשר שגם מרן יודה שהצטרפות שתי הספקות שיש להתיר, ושכ"כ בשד"ח. ומעתה יש מקום להקל גם לספרדים, וכ"כ במנחת יצחק ח"ז (סי' ס"ב), ומ"מ המחמיר תע"ב. ולסיכום גם הספרדים המתארחים ואוכלים בבתי מלון ומסעדות שהגוי מבשל יש להם על מה שיסמוכו, כשישראל מדליק האש, ואם כיבו צריך הישראל לשוב ולהדליק, והמחמיר על עצמו תבא עליו ברכה, ע"כ דברי מרן זללה"ה ביחו"ד שם.

והן ידוע שכל מה שהתיר מרן זללה"ה בכה"ג שאלתי אותו כמה פעמים, איך לנהוג בכה"ג במסעדות של מהדרין, שאוכלים בהם אנשים יראי ה' שמחמירים שלא לסמוך על היתר דשעת הדחק ועל ס"ס, אלא בכל דבר מחפשים לצאת מן הספקות ולאכול רק דברים שאין בהם ספקות, ותמיד הורה שבמהדרין יש לנהוג לחומרא.

ופשוט דמי שמחמיר לא לסמוך על היתר מכירה, ולא על ההכשרים הרגילים, ובירר לעצמו לאכול רק חלק של הכשר מסויים לפי הוראת רבותיו וכיוצ"ב, ומוכנים לשלם יותר יקר כדי לצאת ולהסתלק מן הספק, בודאי דאין לו להקל בזה נגד דעת מרן ז"ל, ואשר על כן פשיטא דאין לתת הכשר במסעדות או בתי המלון של המהדרין, אא"כ יהיה הבישול עפ"י דעת מרן ז"ל, ובפרט בזה שרבים החמירו בשני הדינים הנזכרים, ומרן פסק להדיא בכל אלה להחמיר.

ויותר מזה דמרון ביחווה דעת דן לגבי האנשים האוכלים שם, שיש להם על מה שיסמוכו, אבל להנהיג הנהגה צבורית להקל לכתחילה דלא כמרן הב"י ע"ה, זאת לא אמרה מרן רבינו עובדיה יוסף זללה"ה מעולם.

וכל המצוי בעניני כשרות יודע היטב שבהנהגת כשרות ובפרט של המהדרין, יש להנהיג את זה על צד דלכתחילה, ואין לחפש דרכים להקל, שקולא מועטת בהנהגת הרבנות, גוררת אחריה זלזול בכשרות מצד הבעלים ומזלזלים גם בגופי הלכות. והבאים לאכול מהדרין סומכים על הרבנים, שלא יאכילו אותם רק דברים מהודרים.

וידועים מפורסמים הם דברי הגאון חסיד רבנו יצחק ערמה ע"ה בעל העקדה, במה שכתב שם בפרשת וירא (שער כ') בד"ה ובמדרש (ב"ר פרשת נ') על הפסוק: האחד בא לגור וישפוט וגו'. שם ביאר שחומרת עוון סדום ועמורה הוא בכך ששמו להם את פשעיהם לחוק ונימוס של מדינתם, בהמשך כתב ז"ל, וכמה פעמים נתחבטתי על זה אודות הנשים הקדשות, שהיה איסורן רופף בידי שופטי ישראל אשר בדורנו, ולא עוד אלא שניאותו בקצת קהלות ליתן להם חנינה ביניהם, גם יש להם פרס מהקהל, כי אמרו שמצילות את הרווקים הסכלים מחטא איסור אשת איש החמור, או מסכנת הגויות, מוטב שיעברו על לאו זה משיבואו לידי איסור סקילה, או סכנת שריפה, ואני דנתי על זה לפניכם ולפני גדוליהם והסברתי להם, כי חטא גדול אשר יעבור עליו איש ישראל בסתר, שלא על דעת רבים וברשות ב"ד, יחיד הוא והוא בעונו ימות ע"י ב"ד של מעלה או של מטה, וכל ישראל נקיים כמו שהיה עוון פילגש בגבעה וכו'. אומנם החטא קטן כשיסכימו עליו ברבים והדת ניתנה בבית דיניהם שלא למחות בו, היא זמה ועוון פלילי, וחטאת הקהל כולו, לא ניתן למחילה אם לא בפורענות הקהל וכו', והוא היה עוון סדום ועמורה, שהם ובתי דיניהם הסכימו שלא להחזיק יד עני ואביון וכו', ומי שלא יקבל זה בדעתו, אין לו חלק בבינה ונחלה בתורה האלוהית עכ"ל.

ודברים קדושים אלו הובאו בדברי גדולי הפוסקים בתשובותיהם ללמוד מזה לכמה עניינים הלא בספרתם.

וגם ענין זה כשרוצים להקל כדי לקרב ולא לרחק, צריך שיקול דעת מעמיק שזה לא יהיה חטאת ציבור ח"ו, וילמדו מזה להוסיף קולות משלהם אשר לא שערום אבותינו, ובפרט במסעדות ובתי המלון, שהטבחים מוסיפים דברים להטעים תבשילים, והיו דברים מעולם שנתפסו באיסורים חמורים, וע"ז שמצריכים שהיהודי יניח על הכירים או בתנור, נמצא שהיהודי שם בתוך הענינים בין תנור וכיריים, ופוקח עינים, והבא ליטהר מסייעים אותו מן השמים, ולו יכולנו והיה לנו כוח בידינו להעמיד דין תורה על תילו, בתפארתו וגודלו, היינו מעמידים גם בכשרות הרגילה שהבישולים יהיו רק בידי ישראל דוקא, והיתה הרוחה גדולה מזה בגשמיות וברוחניות, או לכול הפחות היינו דורשים שגם בכשרות רגילה, היהודי הוא שישים הקדרה והמחבת בתנור על גבי הכיריים וידליק האש, לצאת גם לדעת מרן הבית יוסף וכול הקדושים שעמו, וכאשר נהגו אבותינו ואבות אבותינו מאז ומתמיד.

אבל עתה בעניותנו שאנו חונים בחסרו'ת, ואין בידנו כל המוסרות, ועל כל דבר שבקדושה, גם אם הוא יסוד אבן הראשה, נאלצים להאבק בכל כוחנו, ואפילו עם אוהבינו, ע"כ פוק מיהא חדא, אבן פטדה, ליחידי העדה, אשר שוכנים בחרדה, מדבר ה' והדר גאונו, כל אחד לפי טעמו והגיונו, להתחסד עם קונו, ומבקשים הידורים, עדרים עדרים, בחומרות מעוטרים, ובקדש נאדרים, ומוכנים לשלם כפליים, לעשות רצון אבינו שבשמים, ואיך נעשה להם עולה, לתת לפניהם חלילה, דברים שאינם אוכלים, ועל שולחנם לא עולים, ומה גם שמרן ז"ל החמיר בהם, ואיך נוכל להקל עליהם, נגד פסקיו בשולחנו הטהור, שהוא לעדתנו למאור, ועליו כולם סומכים, ואחרי פסקיו כרוכים, ואיך נאכיל אותם, בפתילים וחותרם, וע"כ נאזור כגבור חלצינו,

ונביט אל ה' אלקינו ואליו נישא עיינינו, בתקותנו ותפלתנו, שהוא יעזרנו ויסייענו, ולא נקל נגד מרן ע"ה, אלא נשתדל בכל כוחנו, להעמיד הדברים על תילם, מעתה ועד עולם.

ומי שסייע לאבות קדמונים, יחוס וירחם על הבנים, שיעמדו על משמרתם נאמנים, גם ברבות השנים, דרכנו לא משנים, ונצא בעקבות אבותינו, במסילה בה צעדו קדמוננו, וה' יצליח דרכנו, ויאיר נתיבתנו באור וחיים לעד אמן.

מייחל ומצפה ליום בשורה, להשלים פדותנו במהרה, ולהשיב ליושנה עטרה, בעוד ושלום לתפארה, וליהודים שמחה ואורה, בב"א.

שלמה משה עמאר

הראשון לציון

הרב הראשי לירושלים

בדין עיסה שעירבו בה מעט מים

עש"ק פר' בראשית תשע"ז

עם תוספת דברים בליל ר"ח מרחשון בהיותי בגולה
שבע שחל בו הילולת מרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף זלה"ה

אל מעלת ידידי ורעי

כב' הגאון רבי יהודה נקי שליט"א

מדח"ס שו"ת מעיין אומר ועוד

הן היום באתי אל העיץ וראיתי בספרו שו"ת מעין אומר בחלק החמישי בהל' הפרשת חלה (עמ' קכו) שכבודו העיר על מה שכתבתי בספרי תבואת השדה (מהדו"ק עמ' לב) לגבי עיסה שעשאה עם שאר מי פירות [שאינם משבעה משקין] שהעיקר להלכה שחייבת בחלה, והגם שדעת הרא"ש שיש להסתפק אם חייבת, אולם דעת שאר הראשונים וכן ס"ל להרמב"ם והרשב"א [עי' בב"י על הטור על דעת הר"מ], שחייבת בחלה וכן הכריע בשו"ע (סי' שכט סעי' ט). והוספתי וכתבתי שם את הכרעת הש"ך לחשוש ולהפריש בלא ברכה, מחמת דעת הרא"ש והרע"ב. והוספתי שם שאם מוסיף מים אפילו מעט, לדעת הכל חייב בהפרשה עם ברכה. עכת"ד שם.

ועל כך שכתבתי שזה "לדעת הכל" העיר כבודו שאין זה לכו"ע, וכוונת כת"ר למחלוקת הרמב"ם והראב"ד שציין שם כבודו בריש דבריו, והוא מחלוקתם בהל' טומאת אוכלין (פט"ז ה"ד) כאשר דעת הרמב"ם שבשאר ששת המשקין שהתערבו עם שאר מי פירות, הולכים אחר הרוב. אולם אם נתערבו במים כל שהן הרי הכל משקה ומתטמא טומאת משקין ומכשיר, אך רבינו הראב"ד השיג על הרמב"ם שם מדברי התוספתא, שכל מה שכתב הרמב"ם זה דעת רבי מאיר ולא דעת חכמים ואין הלכה כמותו. ועוד ציינתם שם שבספר כה"ח (או"ח סי' קנח אות מ) הביא שיש בזה גם מחלוקת אחרונים הלכה למעשה. ומרן הרב זצ"ל בספרו חזו"ע (על הלכות פסח בחלק השני הל' ליל הסדר עמ' לו) כתב לחוש לדעת הראב"ד ויש לדאוג שיהיה רוב מים במיץ לימון שמטביל בו את הכרפס, ומקורו מן הכף החיים הנז'. ולפי"ז תמה כבודו מדוע כתבתי שזה לכו"ע, ולפי האמור אין זה נכון.

והנה האמת היא עם כבודו, של לשון לכל הדיעות לא מתאים כאן, אלא שכפי שצינתי בהערה שם כתבתי לעי' בתשובתי בהרחבה שבסוף הספר (בירורי הלכה סי' ג), וגם בהערות בגוף הספר בעמ' לו בהערה 16 ובהערה 17, ובכל אלו המקומות הבאתי את דברי רעק"א על גליון השו"ע בסי' שכט בסעי' י, וכן את דברי הפת"ש (שם אות ד), וכולם הביאו את מחלוקת הרמב"ם והראב"ד ולכולם ברירא להו שההכרעה כדעת הרמב"ם, אלא שהלשון "לכל הדיעות" ודאי לא אזיל על דעת

הראב"ד שהרי הוא ודאי חולק, אלא כוונתי על מחלוקת הרא"ש עם שאר הראשונים, ובכה"ג שיש מים גם הרא"ש יודה שיש חיבור לטומאה ודי בכך. ואם די במעט מים או ברוב, ובאילו אופנים זה ביארתי בסעיף לאחר מיכן ובהערות שם.

אלא שאעיקרא דדינא, יש מקום לערער על כל מה שכתבתם באופן ששאלתם שם, ואקדים ראשית, את עיקר הדברים שכתבנו בתשובות הנז', והובא ברבותינו האחרונים, ראשית הם דברי רבותינו הרמב"ם והראב"ד בהל' טומאת אוכלין הנז', וראה בכס"מ ובנו"כ מה שישבו קושיית הראב"ד שלהרמב"ם הייתה גירסא להיפך ואכן פסק כחכמים ולא כר"מ. ורבינו בעל שער המלך (סוף הל' ברכות, פ"ו ה"ד) כתב שבשאר משקין אם מערב עם שאר הנוזלים כגון עם מי הביצים, צריך שיהיה מהנוזל רוב משבעה משקין, משא"כ במים אפילו מעט סגי. וכשיטת הרמב"ם הנז' ודלא כראב"ד שם. ולכן תמה מדוע השו"ע (סי' שכט סעי' ז) כתב שיש להזהר מללוש במי פירות שאינם משבעת המשקים אל אם כן יערב עמהם אחד משבעת המשקים, עכ"ל. והקשה השעה"מ מדוע לא ציין מרן שיש חילוק שבששה משקין צריך רוב, ורק במים מספיק מעט. וכ"כ רעק"א (שם בהגהותיו על השו"ע בהל' חלה) ופשיטא להו שהכי הדין להלכה ולמעשה שכל עירבוב בין המשקין בעיני רוב מששת המשקים להוציא את המים. וכן תלה בספר חלת לחם סי' ח (אות ל) האי דינא של תוספת מעט מים במחלוקת הרמב"ם והראב"ד הלכה למעשה. וכ"ה בספר אור שמח על הרמב"ם (בהל' ביכורים פ"ו הי"ב).

והנה ידידי הגרמ"ל שליט"א כתב לי שלדעתו אין הכרח מכל זה, כי הרי השעה"מ ורעק"א ועוד דיברו על סעיף י' על "מקבל טומאה" אך לא על סעיף ט של "חיבור לטומאה", ולכן יש מקום לחלק שלגבי חיבור לטומאה לא תועיל טיפת מים ורק אם יש שיעור של ממש, ורק לקבל טומאה די בהכי. ובאמת שאני תמה על חילוק זה, שהרי כמבואר לעיל כל דברי הרא"ש הוא רק מההשוואה של הירושלמי בין חלה לטומאה, ואם יש טומאה יש גם חלה, גם לדעת החולקים וכפי שחשש לדעתם הרא"ש. ואם כן אי נימא שבטיפת מים יש טומאה ממילא יש גם חלה. וכל המעי' בבית יוסף יראה ששני הסעיפים הללו נובעים ממקור אחד. רק שבשו"ע לאחר שהכריע כדעת שאר הראשונים שמי פירות מקבל טומאה. שוב הביא בסעיף הבא את הסמ"ק בשם רבינו נתנאל שמחמת זה שאין מה לעשות עם החלה, על כן יערב שאר משקים כדי שיקבל טומאה. אך זה תנאי בטומאה ולא בחלה. ואם כן פשוט שאין מי שיעיר על סעיף ט, כי הרי שם כבר הוכרע שאין צריך חיבור לחלה, וכל משקין מחברין, ורק לסעיף י יש מקום להעירות שלהם. [אלא שיש לבדוק אם לדעת הרא"ש יש לחוש לדעת רבי עקיבא שלא מטמא בטיפה אלא את מקום מגעו בלבד, כי השאר לא חובר וכאילו הוא עדיין קמה, כי לדבריו החיבור של שאר משקין אינו מחבר. ואף שמעט מים יטמא עדיין רק מקום מגעו בלבד, וצריך לעי' בזה, וכעת אני נודד בדרכים ובלא ספרים עימי ובעז"ה עוד נשוב לעי' בזה]. וגם ברור ופשוט מהדיעות הנז' לקמן שחלקו על טיפת מים כי לדעתם צריך שיעור העשוי ללוש שיעור חלה, שהם הבינו פשוט שדעת כל האחרונים הנז' שזה מהני גם חיבור לחלה, ולא רק לטומאה. כנלענ"ד פשוט. ועוד נלענ"ד שגם מלשונו של מרן השו"ע כך מדוקדק שהנה בסעיף ט כתב בזה"ל: "עיסה שנלושה במי פירות, אפילו בלא שום מים, חייבת בחלה", עכ"ל. והנה כל המתבונן יחזה שמרן הדגיש "שום" מים, כלומר שבמעט מים פשוט שחייב והחידוש הוא אפילו בלא מים כלל. וראה עוד להלן שהבאנו שכן כתבו להדיא הגאון מליסא בספרו דרך החיים, ובעל הקיצושו"ע ובמסגה"ש, עי"ש.

אלא שבספר חידושים וביאורים תמה על כך שהרי יש מקום לחלק בין טו"א לנידו"ד שהכא צריך שיהיה שיעור מים כדי שיהיה אפשר ללוש שיעור קמח המחייב בחלה, וכ"כ בדרך אמונה (פ"ו הי"ב בביאור ההלכה ד"ה עיסה) שמעט מים אינו מספיק לצאת מכלל הספק, אלא אא"כ יש מים בכדי ללוש בהם קמח בשיעור חלה, ודלא כאו"ש שדימה לטומ"א. אלא שמלבד האמור לעיל שכן כתב בפשיטות גם רבינו שער המלך, ונראה שהסכים עמם הגרעק"א והפת"ש ועוד שהביאו את דבריו. עוד נראה שיש גם להעיר על צד הסברא, שלכאורה לא מצינו מקור או דין המחייב כמות של מים הראוי ללוש עיסה בשיעור חלה, אלא כל מה דאיירינן הוא מחיבור לטומאה, וענין הלישה הוא דבר טכני וכל שאפשר ללוש מכל סיבה אחרת ואפילו מחמת שאר משקין מה חשש יש כאן? ואם תתמה שהרי שאר החיבור איננו חשיב חיבור כי שאר פירות לדעת הרא"ש אינם מחברים, ואם כן לא די במעט מים, על כך כבר השיב האור שמח, שכאשר התערבבו מים ושאר משקין מחדש הרמב"ם שכל התערובת מכשירה לקבל טומאה, וממילא היא זאת שמחמתה נעשה חיבור לחלה ולטומאה, ואין כאן קושיא כלל. ועוד יש להוסיף שנראה דלא כדבריהם מדברי האחרונים (ראה פת"ש ס"ק ג) לגבי חיטים הלתותים ומלח, וז"ל: "ופשוט דמירי בקמח שלא נלתת. ומירי נמי שלא נתן מלח שלנו הבא ממים לתוך העיסה" עכ"ד. ולכאורה מה מהני המים שנלתתו מתחילה הרי ודאי שאין בהם שיעור כדי ללוש עיסה שתתחייב בחלה? אלא אם נאמר שכל דבריו איירי רק על קיבול טומאה ולא התייחס לחיבור לחלה, ושם אכן המעט הזה לא יספיק. אך לענ"ד העיקר נראה שלא כדבריהם, כך נלענ"ד הקלה והענייה. ומכאן שמה שכתב ידידינו רם ונעלה הגר"א ברויאר שליט"א בספרו הפרשת חלה כהלכתה בפ"ד סוף הערה 98, שגם בזמנינו שהקמח נלתת במים כ"ז שאין שיעור במים כדי ללוש העיסה חשיב כמי פירות, הנה כמבואר לעיל זה רק לסוברים כך, אולם מוכרח שאין דעת רה"פ כסברתם וכמבואר לעיל.

אם כן למדנו עד כאן שדעת רוב הראשונים וכן דעת הרמב"ם והשולחן ערוך שעיסה הנילושה בשאר מי פירות היא חיבור לחלה, אף שאיננה חיבור לטומאה. ויש להפריש חלה עם ברכה. אלא שהכריע הש"ד שבכה"ג יש לחוש ולהפריש ללא ברכה מחמת סב"ל. אולם אם הוסיף גם מעט מים, שדעת הרמב"ם דמהני להכשיר הגם שהראב"ד חולק מכל מקום אחר שהוכרע שמי פירות מחברין לחלה, הגם שנקטנו לחומרא לגבי ברכה, אך בהצטרף דעת הרמב"ם גם על מעט מים וכפי שהכריעו רבותינו שע"ה"מ, רעק"א, הפת"ש ועוד שגם לגבי חלה הדין כך, אם כן ודאי שיש להפריש עם ברכה. ובפרט שיש הכא ס"ס לחייב ואחרי שמרן הכריע קי"ל שאפשר לברך. ועוד שהמחלוקת במצוה ולא בברכה, ואחר שמרן השו"ע הכריע שיש לברך, אם כן הכי קי"ל להלכה ולמעשה, ובשו"ת יביע אומר ח"ט (במילואים שבסוף הספר לחאו"ח בסי' מז שם כתב לדון עם גאון עזינו רבי שלום משאש זצ"ל בדין מי ששכח יעלה ויבוא בברכת המזון של יו"ט אם ישוב ויברך או לאו, והקשה הגר"ש משאש על מרן זצ"ל מדוע כתב שלא ישוב לברך מחמת סב"ל והרי המחלוקת במצוה ולא בברכה, ועל כך נסובו דבריו במילואים) כתב הגדרות חשובות בדברי מרן החיד"א שהיכא שהספק הוא בברכה ולא במצוה לא אמרינן סב"ל, היכא שמרן הכריע בדעתו לברך, וז"ל שם: "דוקא במקום שיש מחלוקת אם הוא מקיים בזה המצוה כהלכתה, ופסק מרן שהוא מקיים המצוה כהלכה, שאז יוכל לברך עליה כדעת מרן, שהברכה נמשכת אחר המצוה שהוא עומד לעשותה, אבל בנ"ד שכבר אכל פת, וקיים המצוה, ועיקר

מצות ברכת המזון נתקיימה כבר, אלא שלא הזכיר מעין המאורע, בכה"ג לא אמרינן שיוכל לברך משום שהמחלוקת במצוה ולא בברכה, שהרי עכשיו אינו בא לקיים מצוה. ומה גם שיש לחלק בין היכא שיש עליו חזקת חיוב לקיים המצוה, ועדיין לא קיימה, שאז יש לצרף סברת הרדב"ז לברך ג"כ על המצוה, כשמרן פוסק שהמצוה כהלכתה, לבין נ"ד שהמחלוקת היא בעיקר הדין אם בכלל חייב לאכול פת ביום טוב. שבענין כזה הוא שכתב הגר"ח פלאגי שלא יברך, שבנידונו הספק הוא בעיקר המצוה, אם טלית בת חמש כנפות חייבת בכלל בציצית, בזה י"ל ספק ברכות להקל אף נגד מרן" עכ"ל. וגדרים חשובים למדנו מדבריו, ואם כן בנידו"ד יש לומר שיש מחלוקת בעיקר הדין אם יש חזקת חיוב חלה, שהרי הוי כלא נילושה כלל לדעתם הפוטרם. אולם אם הוסיף מעט מים, יש כאן כבר ס"ס לברך, ועוד שעדיין על דברי הרדב"ז המקוריים בהאי דינא של מחלוקת במצוה ולא בברכה, ודאי שאפשר לסמוך לצרופי בנידו"ד. ועל כולנה יש להוסיף את לשון מרן הראש"ל זצ"ל שאמר לך שכן נהגו, אז אם כן זה גם במקום מנהג וגם מחמת זה שרי לברך לכתחילה, וכפי שכבודו גופיה כתב והבאנו את דבריהם להלן.

אמנם הערתו נכונה שלגבי דבר שטיבולו במשקה כתב הכה"ח (הנז' לעיל) להחמיר בזה שיהיה רוב מים, וכך פסק בחזו"ע הנז' לגבי טיבול כרפס במי לימון או כיו"ב שיהיה רוב מים לחוש לראב"ד. אולם לענ"ד לגבי חלה יש כאן המון צירופים לחייב הלכה למעשה כמבואר לעיל, לכן פשוט לי הלכה למעשה שהכי הדין הלכה למעשה שחייב להפריש עם ברכה. ובאמת גם לך השיב מרן זצ"ל שם, שחייבים להפריש אפילו אם זה עם מעט מים שכך כבר נהגו, וכך הדין נראה לי ברור להלכה ולמעשה [ומה שכתב מרן שם בטיבול בפסח להחמיר ברוב מים לא ברור לי דיו, מדוע יש לנהוג כך לאחר שהלכה למעשה קיי"ל כדעת רבינו הרמב"ם, ושו"ר שגם אתה תמהת בסוגריים שם, וכתבת שיותר מסתבר שזה משום חומרא בעלמא של "מהיות טוב" ע"כ. ובאמת שאין זה נראה כך מלשונו שם, וצל"ע].

ומה שכבודו כתב לציין שם שמה שמרן זצ"ל פסק על שאלתך שבעיסה שלשו עם שמן סויה ועם מעט מים שיש לברך, היינו משום דס"ל שבכל מי פירות חייב להפריש חלה עם ברכה, וכפסק השולחן ערוך (בסעי' ט שם), והגם שהש"ד (שם ס"ק ט) כתב שיש חולקים רבינו הרא"ש (בשו"ת בכלל ב) ועל כן יפריש ללא ברכה, מכל מקום כתבת שמרן זצ"ל לא חשש לסב"ל, כיון דס"ל שבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל. ולכן כאן מרן זצ"ל ענה לך שכבר נהגו ולכן יברכו. ועוד הוספת שם שבס"ס בברכות, אף שאומרים סב"ל מכל מקום אם דעת מרן לברך הכי נקטינן. עכ"ד. את זאת לא הבנתי, שהרי ברור שדעת מרן זצ"ל שאין לברך על העשוי משאר משקין, כי להלכה לחוש לדעת הרא"ש עכ"פ לענין ברכה, ומעולם לא כתב על כך שיש מנהג אחר. והדברים נאמרו לי בעל פה ממרן זצ"ל, וגם אחר שנים כתב זאת בספרו חזו"ע הל' פסח (עמ' קפ) שאם לש עיסה עם שאר משקין ללא מים, יש להפריש חלה בלא ברכה, וזה ברור. ופשוט שלא אמר לך אלא על מנהג של מעט מים, ובזה אכן נראה הוראתם של רבותינו האחרונים שבמעט מים די לחייב בחלה עם ברכה. וזה כל כוונתו, אך אין להסיק מכך כלל לענין האחר בלא מים כלל, כפי שמשתמע מדברי כת"ר שם [כך אני הבנתי בדברי כב', ואם לא כיונתי לדבריהם כראוי, עימי משוגתין].

ובסוף דברי אבקש לחדד שלענ"ד בשאלה שכבודו שאל שם ממרן זצ"ל על עיסה משמן סויה ומים, מעיקרא נראה שאין זה קשור למחלוקת הרמב"ם והראב"ד, שהרי כל מחלוקתם היא באופן שנתערבו המשקין ביניהם ועל כך כתבו לדון אי בעינן רוב

או במים די אפילו במעט, אולם אם לא נתערבו אלא הלישה התחילה עם מעט מים, ואח"כ הוסיף שאר משקים כגון מי ביצים, או להיפך שלש עם מי ביצים ושוב הוסיף מים הנה בכה"ג אין תערובת כלל, ואם כן בכה"ג נימא דלכו"ע בין לרמב"ם ובין לראב"ד מטמא אותו מעט מים. ולכאורה הוא המקרה של שאלתך, כי הרי איירי בשמן סויה שאין מערבים אותו עם המים מצד טבעו, אם כן האשה לשה עם השמן ושוב הוסיפה לעיסה עם מעט מים, בכה"ג אינו נידון כל למחלוקת הרמב"ם והראב"ד. ובאמת שהדברים כבר כתובים להדיא בפת"ש (שם ס"ק ד) שכתב ליישב את טענת שעה"מ (הנז') מדוע מרן השו"ע לא חילק בין מים שדי במעט לבין שאר משקים שצריך רוב בתערובת, וכתב שם ליישב בזה"ל: "מיהו י"ל דיש חילוק דאם מערב המשקין זה בזה אז אזלינן בתר רובא, משא"כ אם מתחלה לש במי פירות ואח"כ הוסיף עוד אחת מז' משקין לא שייך ביטול ומכשיר אפ"י בכ"ש ואף דכ' הש"ך דכאן ר"ל דוקא שיערב קודם שחל חיוב חלה מ"מ י"ל דמייירי אחר ששפך המ"פ ועדיין לא נתערב הקמח יפה". עכ"ד. הרי להדיא שכל שמוסיף לאחר שלש בשאר מי פירות את אחד מהמשקין שמכשירים לקבל טומאה וקל וחומר את המים ישירות לעיסה ולא לתערובת משקין, לא שייך ביטול, והרי זה מכשיר ואפילו בכל שהוא ואפילו בשאר ששת המשקין. ואמנם הפת"ש כתב את דבריו על סעי' י', אך כבר ביארנו לעיל שאין בזה כל חילוק, והכל דין אחד, ועל סעי' ט לא היה צריך להגיה לאחר שמרן פסק להדיא שבלא טיפה גם חייב בהפרשת חלה עם ברכה, וכן דעת הרמ"א שחייב בחלה, ורק בסעי' י שהזכיר שיש מגבלה צדדית על עיסה כתב את דבריו. [הן אמת שלדעת החו"ב והד"א שהבאנו לעיל שחידשו דין שצריך כמות מים או כמות של שאר משקין הראויין ללוש עיסה בכדי שיעור חלה, לפי דעתם יש לדון עמש"כ הפת"ש. אולם אחר דקיי"ל שטיפת מים גם מספיקה וכפי שהוכחנו לעיל מדברי הפוסקים, לכאורה צדקו מאד דברי הפת"ש להלכה ולמעשה, אלא שיש להעיר כפי שהערנו לעיל שלדעת הרא"ש שס"ל לחוש לדברי הירושלמי אם כן לר"ע זה רק מטמא את מקום מגעו בלבד ולא את כל העיסה, ובזה יש עוד להתיישב לדעתו]. ושו"ר שכת"ר גופיה בסו"ד כתב "ולמעשה רק אם אחרי שלש את העיסה מוסיף מים לכו"ע תהא העיסה חייבת בחלה, ע"כ. הנה אם כן גם כב' הרגיש בזה, ולפי"ז במקרה של שמן ומים כך זה בדרך כלל, אלא אם כן הייתה עובדה אחרת שידועה לכם על ידי מי ששאל את השאלה.

ולבסוף אמרתי להתייחס לדברי הפת"ש (שם) מה שהביא את הש"ך (ס"ק יא) שיש לתת את המשקין קודם שהתחייבה העיסה בחלה, אבל אחר שלש במי פירות ונתחייבה העיסה בחלה אין לערב את שאר משקים. וטעמו של הש"ך שאסור לגרום טומאה לאחר מירוח. ובאמת שכן הדין הלכה למעשה, אלא שבזה"ז יש שהתירו, ועיקרי הדברים ביארנו בספר קצירת השדה בסדר ההפרשה למעשה [ובמהדוה"ח נבאר אי"ה ביתר פירוט דעות הפוסקים], שהנה עיקר הסוגיא נתבארה בגמ' בנדה (דף ו ע"ב), בגמ' ע"ז (דף נו ע"א) ובגמ' בסוטה (דף ל ע"ב), והגם שבגמ' בנדה ובע"ז מבואר דמותר לגרום טומאה לחולין קודם גמ"ל, בגמ' בסוטה מבואר שדעת חכמים שאסור לגרום לטומאה אפילו לפני גמ"ל. ובאמת שכן נראה דעתם של רוב הראשונים על הסוגיות שם, ראה רש"י ור"ת בגמ' ע"ז ונדה (שם). וראה ברמב"ן ובר"ן עמ"ס ע"ז (שם), ובמאירי בסוטה (שם). אלא שדעת רבינו הרמב"ם שמותר לטמא לפני גמ"ל [ראה ברמב"ם בהל' ביכורים פ"ח הל' י. וראה עוד ברמב"ם שם בפ"ז הי"ב, וראה מה שסיכם את דעת הרמב"ם בעל התו"ט (עמ"ס שביעית פ"ה מ"ט בד"ה אבל), וראה

עוד בדעתו מש"כ החזו"א (חלק זרעים בליקוטים סי' ד אות א). והנה עפי"ז אם אכן הסתיימה הלישה וממילא כבר העיסה טבולה לחלה, ויהיה אסור לטמא אותה, וזה כוונת הש"ך הנז'. והוא זה שכתב הרמ"א (סי' שלא סעי' יט), שטוב להכשיר את הפירות קודם מירוח כדי שתהיה טמאה ויהיה מותר לשורפה. אלא שלמעשה מצאנו לרבתינו הראשונים שכתבו להקל בזה"ז שבלא"ה התרומה אינה נאכלת, ואין חובתה אלא מדרבנן, שיהיה מותר לטמא גם לאחר מירוח, כן מצינו שכתב בספר התרומה (הל' אר"י) וז"ל: מ"מ בזה"ז מדרבנן, כיון שאין לה אוכלין, אם היא טהורה, מותר להכשירה ותהא טמאה בהפרשתה שלא יכשלו בה עוד, שהכהן ישרפנה ויהנה ממנה בשעת שריפה. עכת"ד. וכך הובאו גם דבריו בספר כפתור ופרח ונראה שהסכים עמו. [אמנם מדברי הגר"א על השו"ע (ס"ק נ) נראה שהבין בדברי סה"ת שהוא מסופק בדין, והמעילי היטב בדברי סה"ת ימצא שאכן את ראייתו שהביא מהא דבזה"ז מותר ללוש עיסה למרות שזה מטמא בידיים, הוא דחה אך לא את עיקר דינו, ודוק]. וכן כתב המרדכי (השלם, הל' אר"י), וכן פסק להלכה בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תשלא), ועד הובא דין זה באחרונים. אלא שלמעשה נראה שכל ההיתר הוא מחמת צורך, וממילא יש לבדוק לגופו של ענין, כאשר בתרומות ומעשרות, יש לוודא את אשר נעשה בה, כי אם בלא"ה סופה לקבורה, אי"צ להכשיר לקבל טומאה, אולם אם יש חששות באופן ששיטת איבוד התרומה קל יותר בתרומה טמאה מאשר בתרומה טהורה [וזה המצב בשווקים בדרך כלל], ודאי שאפשר לסמוך על גאוני עולם אלו להקל בזה גם לאחר גמר מלאכה, ובנידו"ד של הפרשת חלה, נראה שאפשר להכשיר בדיעבד גם לאחר שנתחייב בחלה, וזאת מפני שחלה רגילות לשורפה כיון שחובתה ומצוותה בשריפה גם בזה"ז [וביארנו הדין כבר בכמה מקומות, וראה באריכות בשו"ת חלקת השדה בחלק ג (חלה, סי' א-ב) ובחלק ד (חלה, סי' א-ב) ואין צריך לכפול את הדברים], ועל כן בדיעבד שלא הוסיף את המים לפני הלישה, יוסיף גם לאחר הלישה, ויטמאנה, כדי שלא יבוא בה לידי תקלה. ושוב נדפס חזו"ע על הל' תרו"מ, ושם הביא (עמ' קפח) שבדיעבד מותר להכשיר גם לאחר מירוח, והב"ד ספר התרומה והכפר"פ, והוסיף שכ"כ הגר"א ברוך מני בספרו ברוך אברהם (עמ' קמז), וכ"כ בשו"ת הלק"ט (ח"ב סי' קמג) שמכשיר קודם הפרשת מעש"ש, הרי שזה לאחר המירוח, וכ"כ בשערי צדק (לחכ"א פ"א סי' ה), וכ"כ הגר"מ טיקוצ'ינסקי בספרו א"י (עמ' קיא), ויש לסמוך על פוס' אלו להכשיר בדיעבד את הפירות לאחר מירוח, יעוי"ש.

הנה אם כן לכאורה נידון שאלתך ברור שכך העובדה שהרי אין מערבבים שמן ומים, ובוודאי עושה זאת בלישת הקמח עם השמן ואח"כ המים או להיפך, והרי הוא מקבל טומאה. [ובלא"ה יש להעיר שכל השמן היום עובר רחיצה גדולה עם מים, ואם כן הוא מוכשר בלא"ה לקבל טומאה. וראה עוד בתבואת השדה שם מש"כ לגבי חיטה לתותה, ומש"כ בפת"ש ס"ק ג. והב"ד לעיל לגבי הלתיתה ולגבי מלח ים, עי"ש].

ואמרת לי לחפש מעט באחרונים לראות אם יש מי שכתב להדיא בד"ז, ומצאתי בספר דרך החיים לגאון מליסא בעל החו"ד בהל' חלה (סי' נח סוף אות ד) שאחר שהביא את דברי הש"ך שיש להפרישחלה בלא ברכה, הוסיף וכתב: "אבל אם יש בה תערובת משאר משקין אפילו מעט משעת לישה חייבת בחלה בברכה". הרי ששפתיו ברור מללו, שמעט משקה מועיל אם הוא על העיסה גם לגבי חיוב חלה עם ברכה, ולא דווקא לקבל טומאה כפי שכתב ידי"ג הגרמ"ל שליט"א. ועוד מצאתי שכן כתב בקיצור שו"ע (סי' לה סעי' ז) שאחר שעיסה שנילושה רק במי פירות יש כמה ספיקות,

לכן צריך שיערב בעיסה קצת מים או חלב דאז מפרישין חלה בברכה, עכ"ד. ובמסגרת השולחן שם כתב שמים סגי אפילו בטיפה אחת, ובשאר משקין צריך רוב, [ואין כוונתו ברורה שבשלמא אם היה תערובת בין המשקין צדקו דבריו, אולם כאן איירי בקישור"ע שזה נוגע בעיסה, אם כן די בטיפה בין במים ובין בשאר משקין] יעוי"ש. הרי שגם הם למדו שדין זה של טיפת מים היינו גם כדי לחייב בחלה.

העולה לדינא:

- א. עיסה הנילושה במי פירות בלבד שאינם משבעה משקין, לדעת רוב הראשונים וכן הכרעת הרמב"ם ומרן השו"ע שחייב בהפרשת חלה עם ברכה. ורבינו הרא"ש כתב להסתפק בזה, וכרן הרע"ב הסתפק בזה, ועל כן הכריע הרא"ש שיש להפריש חלה אך ללא ברכה, וגם לדין בני ספרד יש לנהוג כך.
- ב. אם הוסיף לשאר הפירות אחד מן המשקין המכשירים לקבל טומאה, אם זה שאר משקין שאינם מים צריך שיהיה רוב של המשקה המכשיר לקבל טומאה, כדי שיכשיר את העיסה לקבל טומאה. ואם התוספת למי הפירות זה מים די אפילו במעט כדי להכשיר שיקבל טומאה. וכך פסק הרמב"ם להלכה, אך דעת הראב"ד שבכל גוונא בעינן רוב. והכריעו הפוסקים להלכה כדעת הרמב"ם.
- ג. כל האמור בסעיף הקודם זה בתערובת משקים, אולם אם המשקים המכשירים לקבל טומאה נגעו בעיסה לאחר שהיא כבר נילושה עם שאר מי פירות, בזה לא נחלקו הרמב"ם והראב"ד שהרי אין כאן רוב ומיעוט, ובכל גוונא זה מכשיר לקבל טומאה ואפילו טיפה ובין מים ובין שאר משקין, [ויש מי שכתב שגם לאחר הלישה במים די בטיפה ובשאר משקין צריך רוב ודבריו צ"ע].
- ד. כל המבואר לעיל הוא הן לענין טומאת אוכלין, והן לענין חיבור לחלה ואין נראה לחלק ביניהם וכן הבינו רבותינו האחרונים, וכמבואר בפנים.
- ה. אשר על כן נראה הלכה למעשה, שכל שנתערב טיפת מים בשאר מי פירות ולש בהם את העיסה, מפריש חלה בברכה, לאחר שיש בזה כמה צירופים, האחד שהכרעת השו"ע והרמ"א שחייב בחלה עם ברכה גם בלא מים כלל. ועוד שהכרעת האחרונים היא כהרמב"ם שטיפת מים בתערובת מכשיר לקבל טומאה, אם כן בהצטרף יחד, אפשר לכתחילה להפריש עם ברכה, ובפרט שיש ס"ס לחייב והיכא שיש הכרעת השו"ע לברך הכי קי"ל למעשה. ועוד שיש לצרף סברת הרדב"ז שהכא המחלוקת במצוה ולא בברכה, ועוד שכמבואר בפנים השיב מרן לשואל שהכי נהגו, ואם כן אין אחר המנהג כלום. ואם נתערב שאר משקין במי הפירות בעינן שיהיה רוב משאר המשקין.
- ו. אם לש את העיסה עם מי פירות, ושוב הוסיף מעט מים או אף מעט משאר משקין המכשירים לקבל טומאה העיקר להלכה ולמעשה שיש להפריש מעיסה זו חלה עם ברכה. וכן הכריע הגאון בעל פת"ש, הגאון מליסא ובעל קיצושו"ע, וכן נראה עיקר להלכה ולמעשה.

בברכה

שניאור ז. רווח

דין מעשר באילנות אי דאורייתא או דרבנן – חלק ב

[המשך מהגיליון הקודם]

ו. ועי' **מאירי** ע"ז (דף נח:), מעשר פירות בארץ ישראל עצמה יראה מסוגיא הנזכרת בפרק כיצד מברכין שהוא מדברי סופרים וכן יראה במסכת יום טוב ג' ב' בסוגיא ליטרא קציעות אף בפירות של שבעת המינין וכן הדבר שגור בפניו תמיד לא אמרה תורה אלא דגן תירוש ויצהר, ובתלמוד המערב הביאווה מן המקרא וכל תבואת זרעך וכל לרבות שאר פירות ואם תפרשה על מעשר שני כלך למה שאמרו בספרי ונתת לכהן מעשר דגנך תירושך ויצהרך מה אלו מיוחדים שהרי אוכל אדם ונשמר וגדלו מן הארץ וחייבים בתרומות ומעשרות אף כל וכו', ומתוך כך תרצו גדולי המפרשים שהמקראות אסמכתא בעלמא הם. אלא שראינו לגדולי המחברים שהביאו לשון ספרי וכללום במצות עשה והוא תמה:

וכן כתב **המאירי** (מכות דף יט:): בשם גדולי המחברים שהפירות חייבות במעשר דבר תורה, ויש שהכריעו בה לענין פירות של שבעת המינין, וכבר כתבנו במסכת ע"ז לדעתנו שאין מעשר פירות אלא מדברי סופרים, ע"ש. [ובדעת גדולי המחברים נעסוק בהמשך].

ז. דעת הראב"ד

ובמה שכתב המאירי, דיש שהכריעו בה לענין פירות של שבעת המינין וכו', עי' בחי' **הריטב"א חדשים** ב"מ (דף פח:): ד"ה שם (כדאמר) רבי ינאי בזתים וענבים וכו', דאע"ג דאמר' בעלמא מעשר פירות מדרבנן והכא קא מיירי רבי ינאי במעשר פירות ומייתי קרא, התם בפירות שאינן משבעת המינין והנהו ליתנהו מדאורייתא, אבל בפירות שהם משבעת המינין כגון זתים וענבים מדאורייתא, הראב"ד ז"ל. **אי נמי יש לתרץ** כי אמרינן מעשר פירות דרבנן ה"מ גבי מעשר שני¹ דלא חמיר כולי האי ולא אמרינן דחייב בשאר פירות מדאורייתא אבל בשאר מעשרות דחמירי טפי אפילו שאר פירות מחייבים לעשורי, ע"ש בריטב"א חדשים.

מבואר דעת הראב"ד דמעשר בז' המינים דאורייתא. וכן כתב בחי' **הרמב"ן** בבא מציעא (דף פח:). דמעשר אילן דרבנן דגן תירוש ויצהר כתיב ושאר דרבנן נינהו וכו', ואשכחנא בפירושי **הראב"ד** ז"ל שכתב ונראה לי דכל שבעת המינין שהן חייבין בבכורים חייבין בתרומה ובמעשרות דגמור ראשית ראשית, ובתר הכי כתב הרב ז"ל ולא היא דתאנים

¹ אולם עי' מקורות וציונים על הרמב"ם הל' תרומות (פ"ב ה"א), דשיטת היראים כל כנגד זה דתרומות ומעשר ראשון ומעשר עני אינם נוהגים מן התורה אלא בדגן תירוש ויצהר, אבל מעשר שני נוהג מן התורה בשאר פירות ואפילו בירקות וכן דעת הסמ"ג, ע"ש.

מדרבנן ואידי דנקט ענבים נקט תאנים, אלו דברי הרב ז"ל.² **ובודאי תאנים לאו דאורייתא נינהו** כדאמר' במס' ביצה (דף ג:) בליטרא קציעות שדרסה על פי עגול וכו', ותו גרסינן נמי בנדרים (דף נה.) הנודר מן הדגן וכו' ואמר אביי לאיתויי פירות האילן וירק דלאו דאורייתא נינהו.

(וסיים שם הרמב"ן) **מכאן תשובה** לדברי האומרים שכל שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן הארץ דתנן בריש מעשרות שחייב במעשר דכולהו מדאורייתא נינהו, ומייתו לה מדתניא בספרי מעשר דגנך תירושך ויצהרך (דברים יד, כג) (תתן לו) מה אלו מיוחדין אוכל וגדולו מן הארץ וכו', ומפקינן ירק משום דכתיב תבואה, והכי נמי איתא בירושלמי (מעשרות ה"א), **אבל לגמרא דילן** הני מילי אסמכתא נינהו וכל פירות האילן וירק מדרבנן ושאר מינין כל דמדוגן חייב לר' מאיר, ולרבנן דגן לא משמע אלא מחמשת המינין בלבד, ובמס' בכורות בפרק מעשר בהמה (נד.) נמי אמרינן אשכחן תירוש ויצהר דגן ויצהר שאין מעשרין מזה על זה תירוש ודגן ודגן ודגן מנין ומייתי לה בק"ו, ופריך ושני מינין בעלמא מנא לן, הני דרבנן נינהו וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון מה דאורייתא שני מינין אין מתעשרין מזה על זה אף דרבנן שני מינין אין מתעשרין מזה על זה, ע"ש.³

וקצת משמע בדברי הרמב"ן דלפי הירושלמי והספרי מעשר אילן דאורייתא אלא דגמרא דידן פליג בזה על הירושלמי וס"ל דאינה אלא מדרבנן וקראי אסמכתא בעלמא, ולא רצה הרמב"ן לפרש דברי הירושלמי והספרי כמו שכתבו התוס' בכורות הנ"ל.

ח. שיטת הרמב"ם

ומה שהזכיר המאירי בשם גדולי המחברים שהפירות חייבות במעשר דבר תורה, הוא דעת **הרמב"ם** שכתב בהל' תרומות (פ"ב ה"א), כל אוכל אדם הנשמר שגידולו מן הארץ חייב בתרומה, ומצוה עשה להפריש ממנו ראשית לכהן שנאמר ראשית דגנך תירושך ויצהרך תתן לו, מה דגן תירוש ויצהר מאכל בני אדם וגידולו מן הארץ ויש לו בעלים שנאמר דגנך אף כל כיוצא בהן חייב בתרומות וכן במעשרות.

וכתב **הכס"מ** דמשמע ליה לרבינו שחייבים מן התורה, ואף על פי שכתוב דגן תירוש ויצהר סובר רבינו דלאו דוקא אלא ה"ה לכל דדמי להו. ופשטא דלישנא דירושלמי ריש מעשרות ודספרי בפרשת עשר תעשר מסייעא ליה, וגם בפ"ב דעירובין ובפרק הפועלים (דף פ"ח)

² **וזה לשון הראב"ד** (הובא בשיטמ"ק ב"מ שם), ונראה לי דכל שבעת המינים שהם חייבים בבכורים חייבים בתרומה ומעשרות דגמר ראשית מראשית כל פרי האדמה וראשית דגנך תירושך ויצהרך, מיהו ענבים דאמרינן הכא שיטפא בעלמא היא אידי דאמר תאנים נקט ענבים כי אחים הם ולא היא תאנים מדרבנן וענבים מדאורייתא. ובענבים דקיימי לאכילה חצר קבעה מדאורייתא ויקב נמי קבע ובתאנים חצר קבע מדרבנן וחטים ושעורים נמי אי נמרחו שלא בגרן חצר קבעה להו. עד כאן: **ומשמע** דהראב"ד עצמו בסוף תבר לגזייה והודה דמעשר אילן אף דו' מינין כגון תאנים דרבנן וכמבואר להדיא ברמב"ן. וכן מבואר בהשגות **הראב"ד** הל' מעשר (פ"א ה"ט), א"א אף לא שאר אילנות חוץ מתירוש ויצהר. והוא דלא כדמשמע בחי' הריטב"א חדשים שלהראב"ד כל הז' מינים חייבים במעשר מן התורה.

³ והנה ברמב"ן שם מבואר דזיתים וענבים מיהת תרומתם מן התורה אפילו שעומדים לאכילה ועי' מקורות וצינונים על הרמב"ם הל' תרומה (פ"ב ה"א) דבפירושו על החומש פ' ראה (יד, כב) כתב הרמב"ן דזיתים וענבים אין תרומתן מן התורה אלא אחר שיעשו יין ושמן וכן כתב התר"י בברכות (דף מא.) ד"ה כל.

מוכח דתאנה חייבת מן התורה, ובפ"ק דר"ה (דף יב') בסוגיא דלירקות ולמעשרות ובסוגיא דעירובין מוכיח כן וכו', ע"ש⁴.

ט. מעשר החרובים

ועי' ברמב"ם הל' מעשר (פ"א ה"ט) שכתב, החרובין אינן חייבין במעשרות אלא מדבריהם, לפי שאינן מאכל [רוב] אדם, והשקדים המרים בין בגדלן בין בקטנן פטורין לפי שאינן אוכל.

וכן הוא בהל' מעש"ש (פ"א ה"ג) דהחרובין אף ע"פ שחנטו פירותיהן קודם ט"ו בשבט מתעשרין להבא, הואיל ומתעשרות מדברי סופרים, (וסיים שם הרמב"ם) יראה לי שאין הדברים אמורין אלא בחרובי צלמונה וכיוצא בהן שאין ראויין למאכל רוב האדם, והן הן שמתעשרות מדברי סופרים, אבל שאר החרובין יראה לי שהן כשאר פירות האילן.

וכתב הרמב"ד בהשגות הל' מעשר שם החרובין אין חייבין במעשרות וכו', א"א אף לא שאר אילנות חוץ מתירוש ויצהר, ונראה דחרובי שיטה וחרובי צלמונה קאמר דפטורים לגמרי שאינן מאכל אדם והכי איתא בספרי.

וכן הוא בהשגת הרמב"ד הל' מעש"ש שם והחרובין אף על פי שחנטו פירותיהן וכו' עד שהן כשאר פירות האילן, א"א אין סברתו נכונה שלא חילקו בגמרא דר"ה אלא בין מעשר לשביעית אבל בין פירות לפירות לא חלקו ואם כדבריו מה ענין בנות שוח אצל חרובי שיטה וצלמונה שהן פסולת מינן, ועוד אני אומר דחרובי שיטה וצלמונה פטורין הן לגמרי אבל כל פירות האילן מדבריהם חוץ מתירוש ויצהר, וכשאר בוגמרא (ר"ה דף טו:) אמינא לך אנא מעשר חרובין דרבנן הוא הדין לכל פירות האילן שהן מדרבנן אלא הכי קאמר ליה כיון שמעשר האילן מדרבנן אם נהגו שלא כדין לא מיחו בידם. והטעם שנהגו בחרובין אחר לקיטה ולא נהגו בשאר אילנות אפשר מפני שרוב העולם אין רצין אחריהם כשאר פירות ומניחין אותן באילן הרבה לפיכך לא נחשבו בעיניהם עד שעת לקיטה מ"מ לא היה אלא מנהג והיכא דנהגו נהגו והיכא דלא נהגו לא נהוג והולכין אחר חנטה.

י. ועי' מהר"י קורקוס הל' מעשר (פ"א ה"ט) ד"ה החרובין אינם חייבים וכו', בהשגות א"א אף לא שאר אילנות חוץ מתירוש ויצהר ונראה דחרובי שיטה וצלמונה קאמר דפטורים לגמרי שאינם מאכל אדם והכי איתא בספרי, ע"כ. והנה רבינו כתב זה מהא דאמרין פ"ק דר"ה (דף טו:) אמר ר' יוחנן נהגו העם בחרובין כרבי נחמיה, פ' דאמר דאף על פי דחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט מתעשרים לשנה הבאה, ופריך עליה ריש לקיש מדתנן בנות שוח שביעית שלהם שנייה וקאמר תלמודא ולימא ליה אמינא לך אנא חרובין מעשר דרבנן ואת אמרת לי שביעית דאורייתא, ע"כ⁵. משמע מהתם דמעשר חרובים דוקא הוי מדרבנן לפי שאינן מאכל כל אדם.

⁴ והוא כמו שכתב הרמב"ן, מכאן תשובה לדברי האומרים שכל שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן הארץ דתנן בריש מעשרות שחייב במעשר דכולהו מדאורייתא נינהו, ומייתו לה מדתניא בספרי מעשר דגגן תירושך ויצהרך וכו', ע"ש.

⁵ ובהל' מעש"ש הציג המהר"י קורקוס סוגיית הגמרא בר"ה (דף טו:) באופן יותר ברור וז"ל שם, תנו רבנן אילן שחנטו פירותיו קודם חמשה עשר בשבט מתעשר לשנה שעברה, אחר ט"ו בשבט מתעשר לשנה הבאה, א"ר נחמיה בד"א באילן שעושה שתי בריכות בשנה ופרישנא כעין שתי בריכות כלומר שאין פירותיו נגמרין באחד, אבל אילן שעושה בריכה אחת כגון דקלים וזיתים וחרובין אעפ"י שחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט מתעשרין לשנה הבאה. א"ר יוחנן נהגו העם בחרובין כר' נחמיה, והקשה עליו ר"ל מדתנן בנות שוח שביעית

גם בהל' מעש"ש (פ"א ה"א) השיב המהר"י קורקוס על דברי הראב"ד, **דמה שהקשה הר"א דא"כ** מה ענין בנות שוח, לא קשיא דרבינו כתב זה מדברי המתרץ שתירץ אמינא לך אנא מעשר חרובין דרבנן דמאן דמקשה היה סבור דבכל חרובין מיירי או שהיה סבור שאין הפרש בין מה שחייבה התורה למה שחייב מדרבנן או יהיה פסולת או לא יהיה פסולת, וכבר כתבתי למעלה בשם התוספות דחרובין לאו דוקא דה"ה לכל פרי העושה בריכה אחת. ומאן דמתרץ א"ל לאו כדקס"ד אלא בדבר שהוא מדרבנן אני אומר ולכך אמרתי נהגו בחרובין דאית בהו מעשר דרבנן דהיינו הגרועים כמו שטה וצלמונה, ושאיני בין חיוב דרבנן לחיוב התורה, ע"ש.

יא. וע"ש במהר"י קורקוס הל' מעשר דבירושלמי ריש פ"ק דמעשרות דרשו מן הפסוק כל פירות האילן ואמרו, יכול שאני מרבה חרובי שיטה וצלמונה ת"ל מפרי ולא כל פרי, ירקות מנין איסי בן יהודה אומר מעשר ירק מדבריהם, ע"כ. הרי שאר אילנות הם דאורייתא ותירוש ויצהר לאו דוקא, **וכן היא שנויה גם בספרי** פרשת אם בחוקותי, אלא ששם סיימו ירקות מנין ת"ל וכל מעשר, והא ליתא דודאי מעשר ירק דרבנן הוא כאיסי דירושלמי כאשר נתבאר, ואיתא פרק כיצד מברכין בהדיא ה"מ מעשר ירק דבארץ גופיה דרבנן, מ"מ מוכח דכל אילנות הם דאורייתא, ע"ש.

ובהל' מעש"ש הוסיף המהר"י קורקוס, **דכבר נתבאר דעת רבינו** שהוא סובר דכל פירות האילן דאורייתא ויש לו על מה שיסמוך סוגיית הבבלי בערובין פרק עושין פסין מוכח דתאנה חייבת מדאורייתא, גם פרק הפועלים מיירי בדאורייתא ואוקמוה בתאנה העומדת בחצר, גם סוגיית דר"ה שכתבתי דלירקות ולמעשרות, גם סוגיית דחרובין, גם הירושלמי וספרי שכתבתי הלכות מעשרות (פ"א ה"ט), כי משם נראה לרבינו שלא מיעטו מן הכתוב רק חרובי שטה וצלמונה (וגרירה) [דגריעי] משמע דשאר חרובין הרי הם כשאר פירות האילן ומעשרות מן התורה וא"כ הולכין אחר חנטה שהרי לא אמרו בגמרא אלא אמינא לך אנא מעשר חרובין דרבנן וכו', משמע דדוקא באותם שהם דרבנן.

זה דרך רבינו באותה סוגיית ונמצא דכל פירות וחרובין הטובים דאורייתא, וכבר כתבתי בזה בהלכות מעשר ולכלם יש פנים וראיות ואין לי להכריח, ע"ש.

שלהן שנייה אלמא בתר חנטה אזלינן, וכתבו **בתוספות** בחרובין דנקט רבי יוחנן לאו דוקא דה"ה לכל העושין בריכה אחת ולהכי פריק ליה מבנות שוח, ואשתיק רבי יוחנן ופריד תלמודא אמאי אשתיק נימא ליה אמינא לך מעשר חרובין דרבנן ואת אמרת לי שביעית דאורייתא, ואמרינן א"ר אבא הכהן תמהני אם השיבה ר"ל לתשובה זו ומתמה אם השיבה והא אותבה אלא אימא אם קבלה ר' יוחנן, ע"כ.

בדין הפרשת חלה משעת נתינת מים [חלק א]

שאלה: בעלת הבית נוהגת מידי יום שישי ללוש עיסה בשיעור החייב בחלה, להפריש ממנה חלה כדין, ולאפות חלות לכבוד שבת קודש, וכפי מנהג ישראל, וכמובא ברמ"א באו"ח סי' רמב. בכך היא מקיימת את מצות הפרשת חלה, ואת מצות כבוד שבת, כמבואר שם.

אירע מקרה באחד מערבי השבת הקצרים, שהיתה האשה צריכה לצאת, וזמנה היה לחוץ מאוד, וע"כ לא המתינה האשה לגמר הלישה, אלא תוך כדי הלישה הוציאה מקצת, קראה שם חלה, שרפה אותה באש כדין, ואת סיום הלישה הניחה לזמן מאוחר יותר, או שהניחה לאחרים לסיים. לדעתה היא עשתה כהוגן, שהרי הלכה מפורשת היא שניתן להפריש חלה משעת נתינת המים. אולם כששמע בעלה את פרטי המקרה, ושאל את רבו, הורה לו להפריש חלה שנית. מדוע? והאם צריכה לברך על ההפרשה השניה?

במהרה בימינו יבנה בית המקדש, וישו בו וינהגו דיני טומאה וטהרה כדינם, ויפרישו כפי שהיה נהוג בזמן המקדש, שהיו הנשים הטהורות מזדרזות להפריש חלה בזמן נתינת מים כדי שלא תיטמא החלה. מה הם דיני הפרשה זו.

כיום שאלה זו פחות מצויה, שכן בדרך כלל מפרישים חלה מהעיסה, אבל יתכן המקרה אצל משגיחי כשרות שצריכים לצאת, או אפילו אצל האשה בביתה, כדלעיל.

עוד יש להבין: א. מה התחדש בדין זה שניתן להפריש חלה מנתינת מים, אע"פ שעדיין אינה טבל, האם על הרביכה הזו יש שם עיסה אלא שעדיין לא נשלמו תנאי החיוב שבה, ולכן יכול לאכול ממנה, או שהיא עדיין לא עיסה כלל, ואע"כ חידשה התורה שמועילה ההפרשה?

ב. כיצד מועילה הפרשה בזמן נתינת מים, והרי החלק המופרש לא היה מצורף כלל בשעת החיוב לעיסה, שהרי לא יתכן ללוש יחד את העיסה עם ההפרשה, וא"כ כיצד התחייב חלק המופרש, וכיצד יפטור את שאר העיסה?

ג. עוד יש לדון לגבי מי שרוצה לעשות עיסת חיטים ואורז שחייבת בחלה (כמבואר במשנה בחלה פ"ג מ"ז, וברמב"ם הל' בכורים פ"ו הי"א, ובטוש"ע סי' שכט), האם ניתן להפריש חלה משעת נתינת המים, אם בקמח החיטים אין שיעור בפנ"ע אלא בצירוף האורז. ומה הדין כשיש גם בקמח החיטים וגם בקמח האורז בכל אחד שיעור בפני עצמו, ומפריש בשעת נתינת מים, האם לאחר שילוש יצטרך להפריש על חלק האורז?

ד. ההלכה היא שאסור להפריש חלה ביו"ט אם העיסה או המאפה היו מוכנים קודם היום [למעט אופנים מסוימים, כמבואר בס' תבואת השדה פרק י במהדורה החדשה היוצאת לאור בעז"ה בימים אלון], אולם עיסה שנלושה ביו"ט, מותר להפריש ממנה חלה ביו"ט עצמו. מה הדין בעיסה שנתינת המים היתה קודם יו"ט, אך גמר הלישה נעשה ביו"ט.

*

תשובה: א. שנינו במשנה בחלה בתחילת פרק ג: "אוכלין ארעי מן העיסה עד שלא תתגלגל בחיטים ותיטמטם בשעורים. גלגלה בחיטים וטמטמה בשעורים, האוכל ממנה חייב מיתה. כיון שהיא נותנת את המים מגבהת חלתה..." מבוואר במשנה שהזמן שהעיסה אסורה באכילה ונהיית טבל הוא בגמר עשיית העיסה [יש שינוי בעשייה בין חיטים לשעורים, ולכן בעיסת חיטים נקראת גלגול, ובעיסת שעורים – טמטום], וקודם לכן מותרת אכילת ארעי מהעיסה. אף על פי כן, ניתן להפריש חלה לפני גמר הגלגול, משעה שנתן מים על גבי הקמח, וכך היו נוהגים בזמן שניתן היה לשמור על דיני טומאה וטהרה, והחלה היתה ניתנת לכהן לאוכלה בטהרה, והקפידו שלא תיטמא החלה, היו מפרישים חלה משעת נתינת המים כדי שלא יארע שתיטמא העיסה [ומקובל היה לתת לכהנות ללוש את העיסות, מאחר שהן היו מקפידות להיות טהורות שהרי היו אוכלות תרומות בביתם, והיו רגילות וזהירות בדיני טהרה].

מאידך, מבוואר במשנה בחלה פ"ב מ"ה: "המפריש חלתו קמח אינה חלה, וגזל ביד כהן..." הרי שהפרשה בשלב קמח אינה כלום. מדוע אם כן מועילה הפרשה לאחר נתינת המים לפני שנעשתה עיסה?

הירושלמי שם בריש פ"ג דן בשאלה זו, ומבוארת דעת ר"ל שסובר שמתניתין כר"ע שאמר (פ"ד משנה ד-ה): הנוטל חלה מן הקב, ר' עקיבא אומר חלה, וחכמים אומרים אינה חלה [כן פירשו רוב המפרשים. אמנם הר"ש שם למד כנראה אחרת בביאור השו"ט, ע"ש], הרי שסובר שההפרשה חלה גם בעיסה שעדיין אין בה שיעור החייב בחלה, וא"כ ה"ה בנתינת מים תועיל ההפרשה אף שעדיין אין חיוב כלל, ע"ש [אלא שלפי זה צריך להבין מ"ט לא תועיל הפרשה בעודו קמח. והנה בביאור שיטת ר"ע עצמו דן בירושלמי בפ"ד שם ה"ב, ומבוואר בגמ' שם שלדידיה מועילה ההפרשה מדאורייתא. ובתחילה רצתה הגמ' לבאר שלדעת ר"ע עיסה שאין בה שיעור דומה לפירות שחסר בהם רק גמר מלאכה, והפרשת תרו"מ מועילה בהם, ה"ה עיסה שאין בה שיעור, שאין חסר אלא בתנאי החיוב. ולפי תירוץ זה צ"ל שרבנן שנחלקו וסוברים שלא ניתן להפריש כשאין שיעור, הוא משום שסוברים שעיסה זו אינה דומה לפירות לפני מירוח, שכן הפרי עצמו גמור ומוכך, והחסרון הוא בגמר מלאכת השדה של האדם, משא"כ עיסה שאין בה שיעור חסר בעצם העיסה לחיוב. ומ"מ לפי תירוץ זה לכאורה היה אפשר לבאר את השוואתו של ר"ל לשר"ע תועיל ההפרשה לאחר נתינת המים אף לפני שנגמרה העיסה, ודווקא לאחר נתינת מים, שכבר קיימים הסיבות לחיוב חלה, דהיינו עירוב הקמח והמים, אף שעדיין לא הגיעה לגמר מלאכתה דהיינו להיות עיסה, ובזה דימה ר"ל לתבואה שעדיין לא נגמרה מלאכתה, אבל בעודו קמח לפני עירוב המים החסרון אינו רק בגמר מלאכה אלא בסיבת החיוב, שהרי אין כאן ראשית עריסותיכם כלל, ולכך דינו כתבואה שלא הביאה שליש (אלא שעדיין בהמשך דברינו האם ניתן להביא מכאן ראיה לשאלה המרכזית שלפנינו, האם ניתן להגדיר את זמן נתינת המים כמצב שבו סיבת החיוב קיימת, אלא שלא נשלמו תנאי החיוב, או שסיבת החיוב עדיין לא קיימת כלל). אולם מסקנת הגמ' שם שגם לר"ע לא חלה ההפרשה אלא מדין תנאי, שכוונתו להתנות שההפרשה תחול לכשתצטרף העיסה לחברתה לשיעור חלה, ולפי זה סובר ר"ל שגם בנתינת מים לא חלה ההפרשה אלא מדין תנאי, ונמצא שעדיין לא חל כלום בשעת ההפרשה, אלא לכשיתקיימו תנאי החיוב תחול שם חלה על המופרט. ולפי זה צ"ב כיצד רצה ר"ל לפרש את דין נתינת המים עפ"י דברי ר"ע, ואם כוונתו שמועיל תנאי בשלב זה, זה פשיטא. ועוד, שהרי תנאי מועיל אף בעודו קמח, כמבוואר בירושלמי במש"כ שלימדו את הכהנות להפריש, ע"ש? ויש ליישב על פי מה שביארו המשנה ראשונה על המשנה שם, וכן החזו"א בליקוטים סי' ג סק"ד, שאם מתנה במפורש גם רבנן מודים שחל התנאי, ולא נחלקו אלא בסתמא, אם מתפרשת כוונתו

לתנאי. לפי זה אפשר לבאר שדווקא לאחר נתינת מים הבינה הגמ' שלר"ע תחול ההפרשה בסתמא בתורת תנאי, אבל לא בעודו קמח].

אמנם ר' יוחנן בירושלמי שם מבאר ששעת נתינת המים מועילה לדברי הכל: "כיון שהיא נותנת את המים, זו היא "ראשית עריסותיכם". והיינו שמן התורה נתן להפריש משעת נתינת מים, אע"פ שעדיין אינה טבל. וכן הביאו הראשונים מפרשי המשנה טעם זה לדינא, וכן פסק הרמב"ם בהלכות פ"ח ה"ב: אימתי מפרשיין חלה – כשיתן המים ויתערב הקמח במים... שנאמר ראשית עריסותיכם. וזאת אעפ"י שבהלכה ד כתב: מאימתי תתחייב העיסה בחלה – משתתגלגל בחיטים ויתערב הקמח במים ... ותעשה כולה גוף אחד. וכן פסקו כל הפוסקים.

ועדיין לא התברר מה ההבנה בדין זה, האם במצב נתינת מים קיימת כבר סיבת החיוב, והיא העריסה המחויבת, אלא שעדיין אינה טובלת עד גמר עשייתה, או שסיבת חיוב הפרשת חלה עדיין לא הושלמה, שהרי עדיין אין כאן עיסה כלל, ואעפ"כ קיימת מצות ההפרשה.

*

ב. והנה בחידושי רבינו חיים הלוי סולוביצ'יק על הרמב"ם הלכות בכורים פ"ח ה"ו דן בלשון הרמב"ם שם שכתב: וכן המקדיש עיסתו או המפקיר אותה קודם שנתגלגלה ופדאה, או זכה בה ואח"כ לגלה, או הקדישה או הפקיר אותה אחר שנתגלגלה ופדאה או זכה בה ה"ז חייבת בחלה. הקדישה קודם שתתגלגל ונתגלגלה ביד ההקדש ואח"כ פדאה פטורה שבשעת חובתה היתה פטורה. עכ"ל. ועמד הגר"ח על דיוק דברי הרמב"ם, מ"ט בסיפא שכתב שאם בשעת גלגול לא היה של בעלים פטור משום שבשעת חובתן היתה פטורה לא כתב אלא את האופן שהיה אז הקדש, אבל האופן שהיה אז הפקר לא כתב, והרי מתחילת דבריו מוכח שאם היה הפקר בשעת גלגול פטור, וברישא כלל הפקר והקדש ביחד, ובשניהם הדין שווה שאם לא היו בזמן הגלגול אלא לפני כן או אח"כ, חייב, ומשמע שכשהיו בהפקר בזמן הגלגול פטור כמו הקדש, וא"כ מ"ט השמיט בהפקר דין פטור שבשעת חובתן היתה פטורה?

ומתרץ שהנה לא מצאנו ילפותא לפטור הפקר בחלה, וא"כ מה שפטור הוא משום שלמדים מתרו"מ. ובתרו"מ ישנם שני מקורות לפטור בהפקר, האחד הוא מהפסוק "דגנך", ולא דגן הפקר, והיינו שאין חייבים בתרו"מ אלא אם בשעת "דגנך", והיינו בשעת הבאת שלישי, הוא שלך, וגם למדים מפסוק זה שאין חייבים בתרו"מ אם בשעת "דיגונך", והיינו שעת גמר מלאכת השדה שהיא שעת המירווח בדגן, אין הפירות שלך. ומפסוק זה למדים פטור בהקדש ובהפקר אם בשעת חובתן היתה פטורה. אלא שלגבי פטור הפקר יש פסוק נוסף, "ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך" – יצאו אלו שידך וידו שוויים, והיינו הפקר וכדומה. ופסוק זה הוא פטור בהפקר ולא בהקדש, ובזה אין הפטור מוגבל רק לשעת החיוב, אלא כל שהיה הפקר משעה שגורם החיוב למעשר קיים יש פטור "ובא הלוי" [דהיינו משעת הבאת שלישי, שרק בתבואה בשיעור זה נאמרו חיובי תרו"מ, ומש"כ משעה זו ניתן להפריש תרו"מ בתלוש, אף קודם שנגמרה מלאכתם]. וא"כ, מאחר שלמדים מתרו"מ לחלה, א"כ בחלה הפטור בהפקר אינו רק משום שבשעת חובתן היתה פטורה אלא משום שידך וידו שוויים. אלא שבחלה לכאורה אין נפ"מ בזה, שהרי חלה קודם גמר הגלגול אין בה המחייב לחלה כלל, ודומה לתבואה לא הביאה שלישי, וא"כ לא יהיה הפטור שידך וידו שוויים, אא"כ היה הפקר בגמר הגלגול. נמצא שדין הפקר והקדש שוויים בדין אך לא בטעם, שגם הקדש וגם הפקר אינם פטורים אא"כ בשעת הגלגול היה הפטור, אלא שבהקדש הוא פטור מחמת שבשעת חובתן פטורה, ואילו בהפקר אין הפטור משום שעת חובתן אלא מפני שמתקיים בו ידך וידו שוויים.

אלא שכאן באה שאלתו הנוגעת לעניינינו, שהרי כבר משעת נתינת מים ניתן להפריש חלה, הרי שהיה צריך להיות דינו כתבואה שהביאה שליש שניתן להפריש, וא"כ צריך להיות פטור הפקר מאותה שעה [וא"כ נפרד תירוצו בביאור לשון הרמב"ם]? וע"ש מה שכתב בתחילה לתרץ שאפשר שאין פטור ובא הלוי בחלה.

אמנם מתרץ שהעיקר הוא שבאמת אינו דומה כלל דין נתינת מים לדין הבאת שליש, והם חלוקים זה מזה ביסוד דינם, שאילו בתרו"מ לפני מירוח כבר קיים עצם המחוייב בתרו"מ, ולא נאמר דין מירוח אלא לענין דיני החיוב של תרו"מ, משא"כ בחלה שכל הגדרת המחוייב בחלה אינו אלא משעת עיסה, ונתינת המים אינה יוצרת את החפצא המחוייב כלל. וביתר ביאור, שעת נתינת מים לא יכולה להיות השעה שבה כבר נמצא המחוייב לחלה, ואינו דומה לשעת הבאת שליש, ששם בתבואה קיים כבר המחוייב, אלא שלא נשלמו עדיין תנאי החיוב, משא"כ קודם גלגול אין סיבת חיוב כלל, שסיבת החיוב היא העיסה, ונתינת מים היא כקמח לענין זה. ועכ"ל שחידשה התורה שאף שלא הגיעה סיבת החיוב כלל, מ"מ שניתן להפריש. ולפי זה ברור שלא יהיה פטור ידך וידו שווים עד סוף הגלגול. נמצא שבדווקא כתב הרמב"ם את סיבת הפטור שבשעת חובתן פטורה רק לגבי הקדש. עכ"ד הנפלאים.

בדבריו מבואר כסברא פשוטה ומוכרחת שבזמן נתינת המים אין עדיין מחייב כלל לחלה, ומה שיכול להפריש הוא גזיה"כ שניתן להפריש חלה אף שהמחייב אינו בעולם. ולפי זה יובנו מאד דברי ר"ל שהובאו לעיל שאמר שמה שיכול להפריש קודם גלגול הוא כר"ע שניתן להפריש לפני החיוב, או שמועילה ההפרשה מדין תנאי. אמנם ריו"ח אמר שהיא גזיה"כ מ"ראשית עריסותיכם", שמועילה הפרשה כה"ג.

אמנם בחזו"א בגליונותיו על הגר"ח שם חולק עליו, וסובר שלא למדו מהפס' ראשית עריסותיכם שום דרש, אלא עריסותיכם נקרא משעה שמתערבים המים עם הקמח, ומה שעדיין אינו טובל בשעה זו זה נלמד מסברא, או שהוא כדברי ר' יהודה בן בתירא בירושלמי רפ"ג שלמדים מתרומה שכשם שבתרומה אין חיוב אלא מן הגמור, ה"ה בחלה, והיינו בשעת גלגול. ואמנם אעפ"כ כתב החזו"א שאפשר לבאר את דעת הרמב"ם שפטור הפקר יהיה רק בגלגול, ושונה מתרומה, משום שבחלה עיקר צורת החפץ שנאמרה בו המצוה הוא הפת האפויה, והגלגול הוא תחילת זמן החיוב, ולכן אף אם היה הפקר קודם יכול לשוב ולהתחייב בתחילת זמן החיוב, משא"כ בתרומה שאין שינוי בצורת החפץ שעליו נאמרה המצוה ולכן כל שהיה זמן הפקר פטור. ע"ש דבריו.

[וע"ע באור שמח שתירץ על הדיוק בדברי הרמב"ם הנ"ל שלא דמי חלה לתרו"מ, והראיה שפירות שבאו מחו"ל פטורים מן התורה, ואילו קמח חו"ל שנתגלגל בארץ חייב אע"פ שנתנית מים היתה בחו"ל, וא"כ כשם שחו"ל אינו פטור קודם גלגול הה"נ הפקר. ע"ש. הנה כ' רק את הראיה לחילוק, אך לא כתב את הטעם. ובדבריו ניתן לפרש הן כהגר"ח שזמן חיוב אינו אלא בגמר הגלגול, ואפשר כהחזו"א שזמן גלגול הוא סיבה חדשה לחיוב].

הנה לכשתבונן במחלוקתם נראה שהם מעמידים שני צדדים הפוכים. הגר"ח סובר שישוד ברור בחיוב חלה הוא שהמחייב אינו אלא מצב עיסה, וקודם לכן אין כאן את החפצא המחייב בחלה כלל, והוא כמו פרי שעדיין לא הגיע לשליש בשולו. ויסוד זה מבואר בדבריו ובשולונו בכמה מקומות. ואף שבגמ' למדה דין נתינת מים מראשית עריסותיכם, סובר הגר"ח שלא השתנה יסוד החיוב, אלא חידשה התורה בדין ההפרשה. לעומתו החזו"א סובר שפשוט הוא ששלב נתינת המים הוא הזמן המחוייב, והוא העריסה האמורה בתורה, ואף שבגמ' נראה שריבתה זאת מראשית, סובר החזו"א שאינו כן, אלא עריסותיכם הוא זמן נתינת המים והוא סיבת החיוב, ולא ריבתה התורה שום ריבוי בזה [ע"ש לשונו].

ואמנם צ"ע בביאור שיטת החזו"א, וכי בנתינת מים מתקיים דין עריסותיכם, הרי לכאורה פשוט שעריסה היא העיסה, שהרי בעירוב המים לא נוצר כלום מהמים והקמח, וכשם

שבמים וקמח שאינם מעורבים אין סיבת חיוב, מה השתנה בנתינת המים ועירובם [ובפרט קשה כפי שנבאר להלן שלחיוב חלה צריך חיבור גמור כאחד]? וגם ברש"י על התורה (במדבר טו. כ) מבאר: ראשית עריסותיכם – כשתלושו כדי עיסותיכם... תרימו מראשית, כלומר קודם שתאכלו ממנה, חלה אחת. משמע שמפרש בפשיטות שהמילה עריסותיכם היא עיסה, וראשית היינו קודם האכילה. גם לשון הגמ' בברכות לז: במש"כ בשערסן מבואר שהכוונה שלש ועשה עיסה אחת. וכן מוכח שלשון תרגום אונקלוס שתרגם עריסותיכם – אצותכון, וברור שהפירוש הוא עיסה, וכן תרגם אונקלוס על הפסוק משארותם צרות – אצותהון, וברור שהכוונה היא לעיסה ולא לרביכה. וכן כתב הרא"ש בפירושו לחלה פ"א מ"ה, וכן בתוס' הרא"ש בפסחים לז: וביבמות לט: שאצותכון היא עיסה [וכן כתב ב"העמק דבר" שם שעריסה היא הגיבול].

אלא שבדברי הירושלמי בפסחים פ"ג ה"ג, הביאו הר"ש בחלה ריש פ"ג, מבואר להדיא כדברי החזו"א, שבירושלמי דייק שדוקא מי שלש עיסה מעיו"ט אינו יכול להפריש ביו"ט [כפי שיתבאר בעז"ה להלן], אבל מי שעירס מותר. וביארו המפרשים שעירס היינו בלל וקודם גמר העיסה. וכן מבואר בר"ש וברא"ש שם שכתבו "אשמעינן שמנתינת מים קרינא ביה עריסותיכם" [וכן משמע ממה שהביאו מהירושלמי שנתן טעם ראשית עריסותיכם, ורצו להוכיח שעיקר החיוב בנתינת מים, ולפי הגר"ח אין כל ראייה. ע"ש]. ואפשר שזו גם כוונת החזו"א.

אכן, בדברי הרמב"ן בקידושין מו ע"ב מבואר להדיא שדין חלה משעת נתינת מים שווה לדין הפירות שנקצרו ועדיין לא נתמרחו, שההפרשה חלה. וכ"כ במסקנת דבריו שם: קצרו של דבר, קמח – כפירות מחוברים, נתן מים כמי שתלש ולא מירח, לגלגל כמירוח [ובמש"כ שם שקמח כפירות מחוברים כבר תמה הגאון רבי איסר זלמן מלצר בהגהותיו שם שהרי הרמב"ן עצמו כתב לפני כן שקמח הוא כקודם הבאת שליש. ע"ש מה שתיירץ. וביותר יש להוסיף בקושייתו שבקמח סיבת החיוב כלל לא קיימת, ודמי לכאורה טפי לקודם שליש. וגם צ"ע לכאורה בקושייתו, מה היתה ההו"א לדמות קמח לפירות קודם מירוח, הא אין סיבת חיוב כלל. וצ"ע]. הרי שסובר הרמב"ן להדיא שנתנת מים היא זמן שסיבת החיוב קיימת, ודלא כהרמב"ם עפי"ד הגר"ח.

ואמנם מצינו עוד ראשונים שנחלקו לכאורה בזה, דהנה על המשנה הנ"ל ברפ"ג שאוכלין ארעי מן העיסה עד שתתגלגל איתא בירושלמי, מובא בר"ש וברא"ש שם: אמר רב חגי לא שנו אלא ארעי, אבל קבע אסור מפני שהוא מערים לפוטרה מן החלה. והקשו הראשונים מדוע צריך לטעם זה, הרי לגבי תרו"מ הדין הוא שפירות גמורים שעדיין לא נגמרה מלאכתן, כגון תבואה שלא מירחו אותה עדיין, אסור לאכול מהם אכילת קבע אף שעדיין אינה טבל, ולמה לא נאמר שכך הוא דין העיסה, כקודם מירוח, ואסורה באכילת קבע. ומ"ט הוצרכנו לטעמו של רב חגי הנ"ל? ותירץ הרא"ש על המשנה שם: "לפי שאין שם עיסה עליה קודם לגולג, ואין ראוי לאסור אכילת קבע, דלא דמי לתבואה קודם מירוח, משום הכי צריך לטעמא שלא יערים". מבואר בדבריו שבנתינת מים עדיין אין שם עיסה לחיוב כלל, ואינו דומה לפירות שעדיין לא נתמרחו שניתן להפריש מהם כבר, וכל זמן שלא הפריש אסורים באכילת קבע, ששם פירות עליהם אלא שעדיין לא נשלמו תנאי החיוב, משא"כ בנתינת המים לקמח לא נוצרה עדיין סיבת החיוב כלל.

אמנם הרשב"א (בפסקי חלה שער ד פרק א) כתב גם: "ואני תמה למה הוצרך לטענה זו, תיפוק ליה שכל שהגיע לעונה שיכול להפריש, ואם הפריש הוא חלתו חלה, אסור לאכול ממנה קבע, וכענין שאמרו בתבואה לענין תרו"מ... וי"ל דשאני עיסה דקילא, שאילו עשאה קבין פטורה לגמרי ואפילו בגמר מלאכה, וכיון שתלויה בשיעורין הייתי סבור לומר שכל שחילקה קודם גמר מלאכתה מותר, ואפילו אכילת קבע, ואשמעינן דאסור משום ההוא טעמא דהערמה, אבל בתבואה לענין תרו"מ שאין תלויים בשיעורים, אלא כל שנגמרה מלאכתן אפילו כל שהוא חיוב, דין הוא שלא לאכול ממנה קבע ואפילו קודם גמר

מלאכתה, שאכילת קבע קובעה לתרו"מ". משמע מדבריו שמצב נתינת מים לקמח מקביל לפירות קודם גמר מלאכתם, אלא שמחמת שבחלה החיוב תלוי בשיעור, כל שמחלק לפני זמן החיוב מותר אילולי טעם הערמה.

הנה לכאורה דברי הגר"ח בדעת הרמב"ם הם גם דברי הרא"ש, שבנתינת מים עדיין לא נוצרה סיבת החיוב. אבל ברשב"א לכאורה מבואר כדברי רבו הרמב"ן שבנתינת מים דינו כקודם גמר מלאכה, ושווה דינו לפירות קודם מירוח, אלא שלעניין אכילת קבע שונה מתרו"מ, שמאחר שחלה תלויה בשיעור, יכול לחלק ולאכול [לולי טעמו של רב הגיין]. ונפ"מ בין השיטות תהיה שלפי מה שכתב הגר"ח שפטור הפקר בחלה הוא מדין "ובא הלוי", וכדינו בפירות לענין תרו"מ, א"כ לפי הרמב"ן הרשב"א אם יהיה זמן כלשהו משעת נתינת המים ואילך שהרביכה תהיה הפקר, תהיה פטורה מחלה, ולפי כהגר"ח בבאיור הרמב"ם לא תהיה פטורה [ודוחק לומר ברשב"א שגם הוא מודה להנ"ל שבשעת נתינת המים עדיין לא נוצרה סיבת החיוב, אלא שמקשה שמ"מ כיון שניתן להפריש כבר א"כ לעניין איסור אכילת קבע צ"ל אסור, ודינה שווה לפירות קודם גמ"מ. אלא שזה דוחק בלשונו, עי"ש, ובפרט אחרי שכן סובר הרמב"ן א"צ לדחוק ברשב"א].

והנה לעיל הבאנו שהירושלמי דן מ"ט בנתינת מים מועילה ההפרשה, ומשאלת הגמ' מוכח בודאי ששלב זה אינו מוגדר כעריסותיכם, וכן בתירוץ ר"ל שאמר שמתניתין כר"ע [לכה"פ לפי חכמים דר"ע, וכמבואר לעיל], ודלא כחזו"א. אמנם בדברי רי"ח סובר החזו"א שכוונתו ששם עריסותיכם הוא בנתינת מים, ובזה חולק הגר"ח וסובר שאינו כן, וא"א לקרוא שם עריסה על נתינת מים, ובתחילת דבריו מדמה הגר"ח שקודם גלגול ה"ז כמו הפרשת תרו"מ קודם שיש פרי, וא"כ לומד הגר"ח בפשיטות שלא יתכן שיש חלות הפרשה בשעה שהמצוה וסיבתה עדיין אינן בעולם, ואילו להחזו"א סיבת החיוב קיימת, וזה שורש מחלוקתם [ולענ"ד אפשר אולי להוסיף ששורש מחלוקתם קשורה גם למחלוקת נוספת ביניהם, שנחלקו האם מצות חלה שייכת במשהו לגידול התבואה, שלדעת הגר"ח (ע' הל' תרומות פ"א הכ"ב) אינה שייכת, והפטורים שנאמרו בתרו"מ שאם היה פטור בשעת הבאת שליש או בשעת מירוח, פטורים אלה לא נאמרו בחלה, וזה כשיטתו שכל זמן שלא נתגלגל עדיין לא נולד החפצא המחייב כלל, משא"כ לחזו"א שהשיג ששייכים פטורים השייכים לשליש, וראיתו מהא דאין מפרישים מתבואת שנה זו על שנה אחרת, א"כ לדידה נראה שאמנם שעת הגלגול הוא זמן החיוב, אבל החפצא המחייב קיים קודם, בשעת נתינת מים. והנה לעיל שאלנו איזו סיבת חיוב נוצרה בשעת נתינת מים, הא אין כאן עיסה כלל. אמנם אפשר שסיבת החיוב הוא על התבואה שחלים חיובי הפרשה שונים, וחיוב חלה הוא מחיובי התבואה, אלא שכשם שתרו"מ אינו חייב אלא בגמ"מ שהוא מתנאי החיוב, כן חלה חיובו בגלגול, והוא מתנאי החיוב ולא עיקר החיוב. ומ"מ לא שייכא הפרשה בזמן קמח, מאחר שכל זמן שלא ניתנו המים זו הפרשה של לפני דלפני זמן החיוב (ע' בגליונותיו שם ובהל' בכורים כאן ד"ה ונראה, ובחזו"א זרעים ליקוטים סי' ז סק"ד). וכל זה צ"ע].

והנפקא מינה העיקרית העולה מכל מחלוקת הראשונים והאחרונים שהובאה עד עתה היא למקרה שהפרישו בנתינת מים ומיד שרפו את העיסה, שלדעת הסוברים שנתנית המים היא העריסה, חלה ההפרשה מיד, כשם שחלה ההפרשה בתרו"מ לפני מירוח. אבל לשיטות שעדיין לא נוצרה סיבת חיוב בנתינת המים כלל, לכאורה לא תועיל הפרשה זו מיד, אלא רק בשעה שיווצר החיוב, דהיינו בשעת לישה, ואז החלה המופרשת צריכה להיות בעין, ויצטרך גם לצרפה לעיסה, וכפי שיתבאר להלן בעז"ה.

[המשך בגליון הבא בעז"ה]

ספר תבואת השדה השלם – דיני הפרשת חלה

מאת הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א

בהשתתפות הרה"ג רבי משה לנדאו שליט"א ובסיוע צוות המחלקה התורנית של המכון למצוות

בהוצאת המכון למצוות

בשורה טובה לכל שוחרי תורה והלכה, ובפרט לעוסקים במצוות התלויות בארץ בעיון ובפסיקה, להלכה ולמעשה, עם צאתו לאור עולם של הספר 'תבואת השדה השלם' המורחב והמפואר, פרי עמלו של הרב המחבר שליט"א בבירור הלכותיה של מצוות הפרשת חלה יחד עם ציון מקורות והערות והרחבות.

לספר יב' סימנים המתפרסים על פני 430 עמודים ובהם כל מצוות חלה הלכה למעשה עם ציוני מקורות והערות המקיפים את כל הלכות חלה עד לרמת הפסיקה הלכה למעשה בכל עניני מצוה זו.

כדרכו של הרב המחבר שליט"א, בסוף הספר יש אינדקס מפורט המיקל על המעיין למצוא כל דבר חפץ לפי עניינו הצריך לו.

ספר 'חלקת השדה השלם' הינו ספר נוסף בסדרת 'השדה' שיצאה לאור ע"י הרב המחבר שליט"א בהוצאת המכון למצוות וליזכוי הרבים בהלכה למעשה תוך ציון מקורות והערות.

ספר זה הינו יין משובח בקנקן חדש ומהודר, הן מבחינת ההדפסה המעוצבת ברמה גבוהה והן מבחינת הכריכה המהודרת. בכך מצטרף ספר זה ליתר סדרת 'השדה' שעוברת שדרוג משמעותי הן בתוכן והן ברמת ההפקה המחודשת והמהודרת, זאת לאחר שהמהדורות הקודמות אזלו בס"ד עקב הביקוש הרב לספרים אלו, המאפשרים לקיים את מצוות התלויות בארץ כהלכתן תוך ידיעת המקורות והעניינים העומדים מאחורי כל הלכה.

מקום נכבד בספר זה כמו ביתר סדרת 'השדה' המתחדשת יש לייחד לידידנו הרה"ג רבי משה לנדאו שליט"א מגדולי הת"ח ובפרט בתחום זה של מצוות התלויות בארץ אשר ידיו רב לו זה מכבר, שיחד בלימוד חברותא עם הרב המחבר שליט"א השתתף בספר זה כמו יתר ספרי השדה שיצאו לאור במהדורות החדשות בשנים האחרונות.

ספר זה כמו יתר ספרי השדה בהוצאתם המחודשת, יו"ל בסיוע והשתתפות רבני המחלקה התורנית של המכון למצוות.

יתן ה' ויוסיף חיל להרב המחבר וב"ב יחד עם כל העוסקים במלאכה לעשות ספרים הרבה, ללמוד וללמד וליזכות את הרבים בדבר ה' זו הלכה, מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא וכל מיילי דמיטב אמן.

בעמודים הבאים דוגמא מהספר:

פרק ראשון חובת הפרשת חלה

א. מצות עשה מן התורה להפריש מן העיסה תרומה הנקראת חלה, וליתנה לכהן, שנאמר: "ראשית עריסותכם חלה תרימו תרומה" (צמלדצד טו ט). העושה עיסה ולא הפריש את חלתה, ועבר ואכלה, עובר על לאו האמור בפרשת אמור (ויקרא כג, טו): "ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה", וחייב מיתה בידי שמים וכדין תרומה, ואם אכל בעדים ובהתראה לוקה על לאו זה כל שאכל בשיעור כזית מן העיסה. ובדינים רבים שווה החלה לתרומה, שהרי קראה הכתוב תרומה¹.

ומש"כ שהאוכל טבל עובר בלאו דלא תחללו, כן הוא בגמ' בסנהדרין (דף פג ע"א), וכ"ה ברמב"ם בסה"מ (ל"ת קנג). וראה בלח"מ בהל' סנהדרין (שם) שתמה מדוע לא מנה הרמב"ם לאו זה במנין המצוות שבתחילת הל' תרומות, ולא בתחילת הל' מעשר. אמנם המשל"מ בתחילת הל' תרומות משיב שהרמב"ם הזכיר זאת בתחילת הל' מאכ"א, כי שם ביתו.

ומש"כ שדיני חלה ותרומה בדינים רבים שווים הם, ראה לשון המשנה בחלה (פ"א מ"ט), וראה את לשון הרמב"ם בהל' בכורים (פ"ה ה"ג-ד) ובהל' תרומות (פ"טו הל' כ-כא), וכ"ה לשון השו"ע (סו"ס שכג), יעו"ש. וראה עוד ברמב"ם בסופ"א דהל' תרומות שכתב שגם תרומה אינה מדאורייתא אלא כשכל יושביה עליה, שנאמר "כי תבואו", ויש מבארים שכוונתו ל"בבואכם" האמור בחלה, ועל כרחך שלמד בפשיטות שחלה

1. חובת הפרשת תרומה זו היא מלבד החובה להפריש תרומות ומעשרות מן החיטים. דיני חיוב חלה המבוארים כאן התבארו ברמב"ם הלכות ביכורים פ"ה ה"א, ובשו"ע סי' שכ"ב סעי' א. והנה שנינו במשנה חלה (פ"ג מ"א): "גלגלה בחיטים... האוכל ממנה חייב מיתה". וכן מנה הרמב"ם בהל' סנהדרין (פ"ט ה"ג) את הטבול לחלה בכלל הלוקין ויש בהם מיתה בידי שמים, וכ' הלח"מ (שם) שחלה בכלל טבל. אמנם בהל' מאכלות אסורות (בסוף פ"י) כשהזכיר טבל לא הזכיר חלה, וגם בחינוך (מצוה רפד) לא הזכיר טבול לחלה לגבי הלאו הנזכר, וכן לא הזכיר לאו ועונש במצות חלה (במצוה שפה). ואמנם במנחת חינוך (מצוה רפד) הרגיש בזה, וכתב שאף שברמב"ם בהלכות מאכלות אסורות (הני"ל) כתב שטבל הוא הטבול לתרו"ג ותרו"מ ולא הזכיר חלה, מ"מ הדין כן גם בטבול לחלה, ועו"ע שם.

ב. משרשי המצוה, לפי שחיותו של אדם במזונות, ורוב העולם יחיו בלחם, רצה המקום לזכותנו במצוה תמידית בלחמנו, כדי שתנוח ברכה בו על ידי המצוה, ונקבל בה זכות בנפשינו, ונמצאת העיסה מזון לגוף ומזון לנפש, גם למען יחיו בו משרתי השם העוסקים תמיד בעבודתו, והם הכהנים, מבלי יגיעה כלל².

ג. חיוב ההפרשה הוא בין בזכרים ובין בנקבות, בין בישראלים ובין בכהנים, שגם הכהנים חייבים להפריש חלה מעיסתם, אלא שנוטלים את החלה לעצמם³.

.....

וכן יש להן לא תעשה באכילת טבל כאמור בסעיף א, ונשים אסורות בכל לאו כאנשים. ומש"כ לגבי כהנים שגם הם חייבים בהפרשה, כן מבואר בתרומה, והרי חלה הוקשה לתרומה, ודין תרומה מבואר בספרי פרשת קורח, וכ"פ הרמב"ם בהל' מעשר (פ"א ה"ג), וז"ל: "לויים וכהנים מפרישין מעשר ראשון כדי להפריש ממנו תרומת מעשר, וכן הכהנים מפרישין שאר תרומות ומעשרות לעצמן, ולפי שהכהנים נוטלין מן הכל יכול יאכלו פירותיהן בטבלן, ת"ל כן תרימו גם אתם, מפי השמועה למדו אתם אלו הלויים, גם אתם לרבות את הכהנים", וביאר במהרי" קורקוס שם וז"ל: "נתבאר בהרבה מקומות, וכן הכהנים וכו' בספרי פרשת קרח: כן תרימו גם אתם למה נאמר, לפי שנאמר ואל הלויים תדבר, ישראל נותנין מעשר ללויים ואין כהנים נותנים מעשר ללויים, הואיל ואין נותנין מעשר ללויים שומע אני יהו אוכלים אותו בטבלו, ת"ל כן תרימו גם אתם תרומת ה'. ופרק הזרוע ברייתא דארבע מתנות בכרם וכו' מסיים בה:

ותרומה ממש שוין, ורק על מעשרות כתב שם מסברא [וראה שם בראב"ד ובכס"מ על הרמב"ם שם, ובט"ז על השו"ע ריש סי' שלא, ובנקוה"כ שם, וראה עוד בערוה"ש (העתידי סי' נב סעי' י), ובחזו"א (שביעית סי' ג ס"ק ט)].

2. לשון החינוך (מצוה שפה). ובספורנו (במדבר שם) כתב: "אחר חטא המרגלים הצריך גם החלה, למען יהיו ראויים שתחול ברכה בבתיהם, כאומרו "וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך". ועו"כ שם שמקורו גם מהברכה שבירך אליהו את האשה הצרפית "כד הקמח לא תכלה" (מלכים א יז יג), כלומר העוגה הקטנה שביקש אליהו היא החלה שניתנה לו, שהוא היה כהן, וזה היה הגורם לברכה שכד הקמח לא יחסר, עיי"ש. ועו"ע בפירוש הרד"ק והרלב"ג במלכים עה"פ שם.

3. הנה מש"כ שהמצוה נוהגת בין בזכרים ובין בנקבות כ"כ בחינוך שם, וכדין כל מ"ע שאין הזמן גרמא, וכמבואר במשנה בקידושין (כט ע"א),

ד. תחילת חיובם של בני ישראל במצות חלה היה מיד בשעת כניסתם לארץ, אף קודם כיבוש וחלוקה, ואף שעדיין לא הכיר כל אחד את חלקו, ואף שעדיין לא קידשו ישראל את הארץ. וכן יהיה הדין כאשר יהיה רובו של עם ישראל בארץ ישראל⁴.

.....

שושנים לדוד (הוב"ד בתוס' אנשי שם ובמק"צ על גליון הרמב"ם), ועי"ש עוד. ובדברי הרמב"ם בפיהמש"נ אפשר לבאר בב' דרכים, או שבכיבוש קצת מחיל את הקדושה על כל א"י לענין חלה וערלה, וכעין שכ' הירושלמי ברפ"ב דחלה שמשנכנסו לארץ ירשו למפרע, או שכל יישוב שכבשו חלה עליו קדושה ומתחייב, הגם שלא כבש את כל ארץ ישראל, כשם שהיה בכיבוש עזרא כמבואר בירוש' פ"ו ה"א דשביעית להדיא. ושמא יש ראייה על פי הסוברים שיש מקומות שלפי מה שאמר להם משה הם בכלל הארץ, אבל בפועל לא נכבשו אפילו ע"י עולי מצרים, ולא נהגה בהם קדושה, ואם נימא שבכניסתם לארץ חל חיוב על כל הארץ, צ"ל גם זה בכלל? וצריך להתיישב בזה.

ומש"כ שאף טרם שקידשוהו ישראל, הנה בחידושי המאירי מגילה דף י. [הביאו הדבר אברהם סי' י אות י, ע"ש] כתב שארץ ישראל צריכה להתקדש, ולא בשיר ובתודות כפי שמקדשין את ירושלים, אלא במאמר ובחזקה, שמחזיקים אותה בתורת ארץ ישראל. ובדבר אברהם מוסיף שא"א לקדש במאמר אלא כשנמצאים ומחזיקים בארץ, אבל כשיושבים בחו"ל א"א לקדש במאמר. ומוסיף שאפשר שהמאמר והחזקה בארץ אחת היא, ע"ש. גם

ושאר מתנות כהונה כגון זרוע אין מוציאים אותן לא מכהן לכהן ולא מלוי ללוי".

4. הנה בחלה נתחייבו ישראל גם קודם חלוקה, וכמבואר בספרי (פרשת שלח סי' קי, ומובא ברש"י במדבר פט"ו פס"י ח') על הפס"ב "בבאכם אל הארץ" (במדבר שם): "משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה... שאינן אלא לאחר ירושה וישיבה, אבל זו נאמר בה "בבאכם", משנכנסו בה ואכלו מלחמה נתחייבו בחלה". ועי' בספר עץ השדה על הל' ערלה (פרק א הערה 2) מה שכתבנו בדין זה לגבי ערלה ובהשוואה לחלה, והבאנו את דברי הרמב"ם בפיהמש"נ עמ"ס ערלה (פ"א מ"ב) שכתב: "אע"ג שלא כבשו את כל הארץ", וכתבנו לדייק שמשמע קצת מהרמב"ם שהחיוב התחיל לאחר שלכה"פ כבשו חלק מן הארץ, אך אם נטעו לפני תחילת הכיבוש [דלענין ערלה תלוי בנטיעה משנכנסו ישראל, ע"ש] אף שכבר באו לארץ פטורים מן הערלה [וכן משמע בתוי"ט. אולם מלשון הספרי שהובא לעיל שכתב "משנכנסו בה" אין ראייה, אלא כוונתו שזמן תחילת החיוב הוא בכניסתם לאר"י]. אולם בספרו היד החזקה (הל' מע"ש פ"י ה"ט) כתב שמעת שבאו כבר נתחייבו, משמע שאסורים מיד עם הביאה לארץ אף שלא התחילו עדיין בכיבוש, ומשמע דלא כדבריו בפיהמש"נ. וכן דקדק בספר